

De kwaliteit van het speciaal basisonderwijs

Onderzoek naar de kwaliteitsverbetering van zwakke en risicovolle scholen in de periode 2006-2008

Voorwoord

In 2005 en 2006 heeft de Inspectie van het Onderwijs een omvattend onderzoek gedaan naar de kwaliteit van het speciaal basisonderwijs. Daarbij bleek dat de kwaliteit van het onderwijs bij ruim de helft van de instellingen te wensen overliet. De inspectie achtte deze situatie zorgelijk, vooral omdat het in deze sector van het onderwijs om kwetsbare leerlingen gaat met bijzondere onderwijsbehoeften.

In de daarop volgende twee jaar heeft de inspectie het toezicht op de scholen waar de kwaliteit van het onderwijs onvoldoende werd geacht, geïntensiveerd.

In 2008 zijn de scholen opnieuw bezocht voor een volledig onderzoek naar de kwaliteit. De bevindingen uit die onderzoeken worden in het voorliggende rapport gepresenteerd. De inspectie constateert dat er op een aantal gebieden flinke vooruitgang is geboekt. Een voorbeeld daarvan is het opstellen en gebruiken van ontwikkelingsperspectieven, wat naar de mening van de inspectie een noodzakelijk instrument is bij het bepalen van een passend onderwijsaanbod voor deze leerlingen. Op andere gebieden blijft de verbetering nog achter, maar is wel sprake van een opwaartse ontwikkeling.

De Inspectie van het Onderwijs hoopt dat de ingezette ontwikkelingen zich in de toekomst voortzetten zodat scholen uit iedere leerling halen wat erin zit en leerlingen zich naar vermogen kunnen ontwikkelen.

De hoofdinspecteur primair onderwijs en expertisecentra

Dr. L.S.J.M. Henkens
mei 2009

Inhoudsopgave

Samenvatting	7
1 Inleiding: eerdere inspectieonderzoeken	11
2 Kwaliteitsonderzoek sbo 2008	15
2.1 Vergelijking goede en zwakke scholen voor sbo	15
2.2 Keuze van onderzochte indicatoren	16
2.3 Normering en toezichtarrangementen	16
3 Huidige context van het sbo	19
3.1 Leerlingenpopulatie	19
3.2 Personeel	20
3.3 Bestuur	21
3.4 Samenwerkingsverbanden Weer Samen Naar School	22
3.5 Overige ontwikkelingen	22
3.6 Passend onderwijs	23
4 Resultaten van het kwaliteitsonderzoek sbo 2008	27
4.1 Kwaliteitsaspect Kwaliteitszorg	27
4.2 Kwaliteitsaspect Leerstofaanbod	29
4.3 Kwaliteitsaspect Didactisch handelen	30
4.4 Kwaliteitsaspect Afstemming	31
4.5 Kwaliteitsaspect Begeleiding	33
4.6 Kwaliteitsaspect Zorg	35
4.7 Kwaliteitsaspect Opbrengsten	37
5 Ontwikkelingen tussen 2006 en 2008	41
5.1 Kwantitatieve vergelijking met 2005/2006	41
5.2 Kwalitatieve vergelijking met 2005-2006	43
5.3 Zwak/risicovol in 2005/2006 ten opzichte van zwak/risicovol in 2008	44
6 Conclusies	49
Literatuur	55
Bijlage(n)	
I Overzicht indicatoren en toelichting kwaliteitsonderzoek 2008	57
II Percentage voldoende op de scores kernindicatoren	67
III Percentages voldoende naar toezichtarrangement	71
IV Ontwikkeling binnen de toezichtarrangementen bij het kwaliteitsonderzoek 2008	75
V Normering kwaliteitsonderzoek 2008	77

Samenvatting

In dit rapport wordt verslag gedaan van het inspectietoezicht, zoals dat in 2008 plaatsvond op de scholen voor speciaal basisonderwijs die tijdens een eerder kwaliteitsonderzoek in 2005/2006 als zwak of als risicovol zijn beoordeeld. De centrale vraag van dit onderzoek is of bij deze groep scholen inmiddels sprake is van kwaliteitsverbetering.

Eerdere resultaten

In 2005 en 2006 bezocht de inspectie alle 316 scholen voor speciaal basisonderwijs om een periodiek kwaliteitsonderzoek uit te voeren. Bij iets meer dan de helft van de scholen bleek de basiskwaliteit onvoldoende. Deze scholen werden in een vorm van intensief toezicht geplaatst, waarbij werd bepaald dat zij over twee jaar opnieuw worden bezocht. Bij de beslisregels was in sterke mate bepalend of scholen voor hun leerlingen een begin hadden gemaakt met het opstellen van een ontwikkelingsperspectief en of zij konden verantwoorden welke resultaten zij bereikten. In de tweede helft van 2008 is deze groep scholen opnieuw bezocht om na te gaan of ze de nodige verbeteringen hadden gerealiseerd. Door fusies en andere mutaties is de groep iets kleiner geworden en bestaat deze nu uit 140 scholen.

Huidige conclusie

Bij het onderzoek van 2008 zijn 29 indicatoren onderzocht. Bij drie indicatoren is de score lager, bij tweeëntwintig indicatoren is sprake van een hogere score. Elf indicatoren laten een verbetering van 10 procent of meer zien.

De inspectie stelt op basis van deze gegevens vast dat de kwaliteit van de bezochte groep scholen aanzienlijk is verbeterd. Bij 56 procent van de scholen is de basiskwaliteit nu voldoende. Bij 3 procent is sprake van zeer zwakke kwaliteit. Bij de resterende groep scholen is de basiskwaliteit bij het grootste deel (27 procent) niet aangetroffen, maar is wel sprake van voldoende ontwikkeling. Bij een klein deel (14 procent) ontbreekt het aan de basiskwaliteit, maar ook aan ontwikkeling en is sprake van een zwakke kwaliteit.

Wat is verbeterd?

De bezochte scholen voor speciaal basisonderwijs hebben een forse verbetering gerealiseerd op het terrein van het opstellen van ontwikkelingsperspectieven voor hun leerlingen. Meer dan 60 procent stelt nu zo'n perspectief op en een kwart van hen volgt dit perspectief en stelt het zo nodig bij. In vergelijking met het vorige inspectiebezoek is dit een vooruitgang van bijna 50 procent. Hieruit kan de conclusie worden getrokken dat het speciaal basisonderwijs meer opbrengstgericht en planmatig werkt dan voorheen. Door deze ontwikkeling zijn scholen beter in staat zich te verantwoorden over hun opbrengsten. Dit geldt in ieder geval voor het kwart van de scholen waar een positief oordeel over de opbrengsten mogelijk was. Ook de groep waar dit nog niet kon worden beoordeeld, heeft met het ontwikkelingsperspectief een belangrijke voorwaarde gerealiseerd voor de evaluatie van haar opbrengsten.

De kwaliteitszorg is bij alle indicatoren verbeterd. Bij vijf van de zes indicatoren is deze verbetering groter dan 10 procent. Het sterkst doet zich deze verbetering voor bij het waarborgen van de sociale veiligheid. Ook het planmatig werken aan verbeteractiviteiten laat een stijging van 20 procent zien.

Het leerstofaanbod laat op alle indicatoren enige vooruitgang zien. Deze is het sterkst voor de doorgaande lijn in dit aanbod en van een voldoende niveau bij zeven van de tien scholen. De bezochte scholen hebben eveneens een belangrijke verbetering gerealiseerd bij het bieden van zorg en het evalueren hiervan. Bij deze indicatoren doet zich een stijging voor van respectievelijk 16 en 17 procent.

Waar liggen tekorten?

In tegenstelling tot de verbetering bij het planmatig uitvoeren en evalueren van zorg, doet zich bij de analyse van beschikbare gegevens en het opstellen van handelingsplannen een daling voor van 13 procent. Zorgleerlingen profiteren vaak onvoldoende van de groepsplannen. In een streven naar een beter hanteerbare aanpak in de klas, wordt de diagnostiek te weinig benut voor de planning van het onderwijs aan deze leerlingen. Groepsplannen zijn onvoldoende concreet gericht op het tijdelijk intensiveren van uitleg en oefening voor leerlingen die aanvullende zorg nodig hebben. Bovendien is aandacht nodig voor de criteria om te besluiten wanneer reguliere begeleiding overgaat in zorg en de concretisering daarvan in de onderwijspraktijk.

In het verlengde hiervan constateert de inspectie dat de afstemming op verschillen in ontwikkeling tussen leerlingen tijdens de instructie en verwerking bij deze groep scholen geen betere resultaten laat zien dan enkele jaren geleden. Daarbij blijkt de afstemming tijdens instructie moeizamer dan de afstemming bij verwerking van leerstof. Toetsing en met name analyse van leerlingresultaten vragen nog steeds aandacht om de feitelijke afstemming te kunnen versterken.

Verder leidt de toename van het werken met ontwikkelingsperspectieven nog te weinig tot het jaarlijks systematisch evalueren van de kwaliteit van de opbrengsten. Trendanalyses en hierop gebaseerde conclusies voor het onderwijs en het schoolbeleid, komen te weinig voor. Dit hangt samen met de constatering dat een gedegen (half-) jaarlijkse evaluatie van de vraag of leerlingen zich voor de verschillende vakken voldoende conform het opgestelde perspectief ontwikkelen, voor veel scholen nog een verbeterpunt is.

Context

De context van de bezochte scholen laat een gunstiger beeld zien dan tijdens het periodiek kwaliteitsonderzoek (pko). Dit geldt het sterkst voor ontwikkelingen op het gebied van het personeel. Bijna de helft van de scholen vindt de situatie met betrekking tot de leerlingenpopulatie echter ongunstiger. Volgens veel scholen doet zich een toename voor van leerlingen met een meervoudige problematiek, evenals een groei van het aantal leerlingen voor wie een leerlinggebonden financiering geldt.

Het feit dat vrijwel alle scholen voor speciaal basisonderwijs in meerdere of mindere mate deelnemen aan ontwikkelingen rondom Passend onderwijs, steekt gunstig af ten opzichte van de eerdere situatie. Scholen lijken zich beter bewust van hun plaats binnen het continuüm van zorg van basisonderwijs – speciaal basisonderwijs – speciaal onderwijs. Ook blijkt door scholing en begeleiding flink te zijn geïnvesteerd in de inhoud van het onderwijs en in een toename van de professionaliteit.

Totaalbeeld van het speciaal basisonderwijs in 2008

Voor het speciaal basisonderwijs als geheel geldt dat bij het periodiek kwaliteitsonderzoek is vastgesteld dat bij 47 procent van de scholen (in aantal 149) de

basiskwaliteit voldeed aan de eisen. Voor deze scholen is door de inspectie in 2008 een basisarrangement vastgesteld.

Gevoegd bij de basisarrangementen van het huidige kwaliteitsonderzoek (79 scholen), is eind 2008 voor ongeveer 74 procent van het totaal aantal scholen voor speciaal basisonderwijs een basisarrangement van kracht (228 van de 310 scholen). Hiermee heeft het speciaal basisonderwijs als geheel laten zien zich de afgelopen jaren goed te hebben ontwikkeld.

Vervolg van het toezicht

In de komende jaren zal de inspectie het toezicht op het speciaal basisonderwijs sterker vormgeven aan de hand van de opbrengsten. Het is daartoe nodig een betrouwbare maat en benchmark te ontwikkelen. Dan kan worden beoordeeld of het uitstroomperspectief van de leerling past bij de mogelijkheden van de leerling en of de school het maximale uit de leerling heeft gehaald. Deze beoordelingsmethodiek zal met het sbo-veld worden ontwikkeld.

1 Inleiding: eerdere inspectieonderzoeken

Het speciaal basisonderwijs (sbo) komt, na een wetswijziging in 1998, voort uit het voormalige lom- en mlk-onderwijs en de iobk-afdelingen. Op verschillende momenten heeft de Inspectie van het Onderwijs gerapporteerd over de kwaliteit van het onderwijs, die zij bij haar toezicht op het sbo aantrof.

Nulmeting

In het schooljaar 2001/2002 bezocht de inspectie alle scholen in het kader van het zogenoemde regulier schooltoezicht voor een bestandsopname (nulmeting). Over deze schoolbezoeken publiceerde zij een rapportage (Inspectie van het Onderwijs, 2002).

Uit deze nulmeting bleek dat het sbo vooral tekort schoot op leerstofaanbod en leerlingenzorg. Over de opbrengsten kon de inspectie nog geen oordeel geven, maar zij constateerde wel dat het door het gemis aan goede toetsing zowel aan signalering ontbrak als aan mogelijkheden om na te gaan of leerlingen voldoende profiteerden van de mogelijkheden van het sbo. Te weinig scholen hadden een zodanig systeem van leerlingenzorg dat er sprake was van een planningsgerichte wijze van werken; te veel scholen hanteerden een sterk volgende aanpak.

De inspectie oordeelde positief over het pedagogisch en didactisch handelen van de leraren in de groepen en over de leertijd.

Uit analyse bleek dat de context van de scholen voor sbo hen belemmerde bij de noodzakelijke ontwikkelingen: de talrijke fusies en reorganisaties waren complex en lang niet altijd goed voorbereid. In de groepen was bovendien een duidelijke toename merkbaar van leerlingen met een complexe problematiek, onder andere doordat meer leerlingen instroomden die voorheen naar het speciaal onderwijs werden verwezen. Doordat alle energie nodig was om de processen in de groep op gang te houden, ontbrak het aan tijd en ruimte voor kwaliteitszorg en professionalisering.

Jaarlijkse onderzoeken

In de schooljaren 2003/2004 en 2004/2005 werden alle scholen voor speciaal basisonderwijs opnieuw bezocht, ditmaal in het kader van een jaarlijks onderzoek, waarbij scholen werden beoordeeld op een selectie van de indicatoren uit het toezichtkader.

Scholen voor speciaal basisonderwijs bleken hun achterstand op het gebied van kwaliteitszorg in te halen. Ruim 70 procent van de scholen werkte gericht aan de verbetering van de kwaliteit van het onderwijs. De opbrengstgerichtheid was op de meeste sbo scholen echter nog zwak ontwikkeld. Nog geen 10 procent slaagde er bij het jaarlijks onderzoek in zich te verantwoorden over de bereikte (eind)resultaten. Wel bleek inmiddels dat een derde van de scholen voor iedere leerling bij, of kort na, plaatsing een ontwikkelingsperspectief opstelde.

De zorg en begeleiding, waaronder de leerlingenzorg, bleken bij het jaarlijks onderzoek een flinke ontwikkeling te hebben doorgemaakt. Een ruime meerderheid van de scholen scoorde bij de bezoeken op elk van de indicatoren voldoende. De indicator over het planmatig uitvoeren van de zorg bleek in driekwart van de gevallen van een voldoende niveau.

Hoewel scholen voor speciaal basisonderwijs met veel inzet werkten aan de verbete-

ring van hun kwaliteit, moest daarnaast toch worden opgemerkt dat scholen gemiddeld nog te weinig doelgericht werkten om leerlingen voldoende te laten leren.

Periodiek kwaliteitsonderzoek van 2005/2006

In 2005/2006 zijn alle scholen beoordeeld met het nieuw ontwikkelde kader van het zogenoemde periodiek kwaliteitsonderzoek. Uit het onderzoek bleek dat de context inmiddels niet meer eenduidig als negatief en belemmerend kon worden beschouwd; in toenemende mate gaf de context juist een impuls aan de kwaliteitsverbetering. Dit was echter niet op alle scholen in gelijke mate het geval, waardoor er sprake was van een duidelijk gedifferentieerd beeld.

In vergelijking met 2002 bleek dat er vooruitgang geboekt was op het leerstofaanbod en de leerlingenzorg. Tekorten werden aangetroffen bij de afstemming van het onderwijsleerproces op verschillen, op de zorg en op de verantwoording van de opbrengsten. Bij de eerste twee indicatoren moet de lat voor het speciaal basisonderwijs hoog worden gelegd. Ondanks de verbeteringen onderscheidde het sbo zich hierop echter niet significant van het regulier basisonderwijs, terwijl in beide aspecten wel de reden van het bestaan van sbo-scholen ligt. Met betrekking tot de verantwoording van de opbrengsten konden veel scholen niet aantonen of het potentieel van de leerling overeenkwam met de bereikte resultaten.

Een groot aantal scholen heeft zich sinds de nulmeting van 2001/2002 niet kunnen ontwikkelen tot kwalitatief goede scholen voor speciaal basisonderwijs. Slechts 45 procent van de scholen liet voldoende basiskwaliteit zien en kreeg daarop basistoezicht (ofwel 'pko-4') toegekend.

Op 5 procent van de scholen werd onvoldoende basiskwaliteit aangetroffen en zij werden dan ook als zeer zwak beoordeeld en werden onder sterk geïntensiveerd toezicht geplaatst. De resterende groep van 50 procent werd als zwak aangemerkt en werd onder matig geïntensiveerd toezicht geplaatst (zogenoemd 'pko-2').

Bij iets meer dan de helft van de pko-2 scholen (28 procent van het totaal) werd de basiskwaliteit op belangrijke indicatoren niet aangetroffen. Zij lieten echter aantoonbaar vooruitgang zien op het terrein van het ontwikkelingsperspectief en scoorden geen onvoldoende op de indicator waarmee de opbrengsten werden beoordeeld. Deze scholen werden beoordeeld als 'risicovol' en getypeerd als 'pko-2 plus'.

Bij iets minder dan de helft van de pko-2 scholen (22 procent van het totaal) werd evenmin basiskwaliteit op belangrijke indicatoren aangetroffen, maar bovendien was er geen ontwikkeling of was er twijfel over de opbrengsten. Ook bleken bij de nulmeting belangrijke indicatoren als de planmatige zorg of het voldoen aan de kerndoelen onvoldoende. Zij zijn de 'zwakke' scholen en zijn getypeerd als 'pko-2 min'.

Themaonderzoek van 2007

Eind 2007 heeft de inspectie de kwaliteit bij een steekproef van zwakke en risicovolle scholen beoordeeld, waarbij specifiek gekeken is naar de twee sbo-indicatoren, die betrekking hebben op het ontwikkelingsperspectief. Uit de resultaten bleek dat deze scholen zich positief hebben ontwikkeld. In grote lijnen scoorden zij beter op de sbo-indicatoren dan bij het pko van 2005/2006: slechts bij 10 procent van de sbo-scholen was sprake van een lagere score.

Bij de scholen waar de ontwikkeling stagneerde, bleken negatieve contextfactoren een belangrijke oorzaak.

2 Kwaliteitsonderzoek sbo 2008

Om de ontwikkelingen sinds het periodiek kwaliteitsonderzoek van 2005/2006 te monitoren, heeft de Inspectie van het Onderwijs in 2008 de scholen die in het pko als zwak of risicovol waren aangemerkt, opnieuw onderzocht.

Met een zekere regelmaat passen toezicht en onderwijswetgeving zich aan veranderende maatschappelijke opvattingen aan. Dit geldt ook voor de wijze waarop de Inspectie van het Onderwijs haar toezicht op de scholen uitoefent en de toezichtkaders die zij hierbij gebruikt. In het verlengde van de Wet op het onderwijstoezicht (WOT), die in 2002 werd aangenomen door de Tweede Kamer, is ook het toezicht op het primair onderwijs aangepast en vastgelegd in het Toezichtkader Primair Onderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2003). Voor de kwaliteitsonderzoeken van het sbo in 2008 is besloten een selectie uit deze set indicatoren te gebruiken. Op die manier kan op indicatorniveau worden vergeleken of de verwachte kwaliteitsverbetering ook daadwerkelijk is gerealiseerd.

2.1 Vergelijking goede en zwakke scholen voor sbo

In 2007 verscheen de rapportage over de resultaten van het periodiek kwaliteitsonderzoek in het sbo (Inspectie van het Onderwijs, 2007a). Hierbij bleek het sbo bij een aantal indicatoren op achterstand te staan: in vergelijking met het basisonderwijs scoorde het sbo lager op het voldoen aan de kerndoelen, de doorgaande lijn, het taalaanbod aan leerlingen met een taalachterstand, het strategiegebruik en het volgen van vorderingen.

Bij een onderlinge vergelijking van de sbo-scholen bleken zij te verschillen in hun kwaliteitszorg, de doorgaande lijn, de afstemming van de onderwijstijd, de afstemming van de instructie en verwerking, het opstellen van een ontwikkelingsperspectief en het aspect leerlingenzorg.

Zwakke punten voor de groep als geheel waren het bieden van een plannend aanbod, de kwaliteit van de opbrengsten, het toedelen van meer of minder onderwijstijd, het geven van feedback op het ontwikkelingsproces, het veiligheidsbeleid, de eigen verantwoordelijkheid voor het leerproces en de evaluatie van de zorg. Bijeen leidde dit tot de volgende typering van 'goede' en 'zwakke' sbo-scholen:

'Goede' sbo-scholen:

- analyseren beter voordat zij hun instructie en verwerking afstemmen op verschillen;
- hebben een leerlingenzorg die over de hele linie op orde is;
- hebben hun kwaliteitszorg op orde;
- stellen in de meeste gevallen voor iedere leerling een ontwikkelingsperspectief op.

Zwakke (pko-2 min) sbo-scholen:

- stemmen hun onderwijsleerproces onvoldoende af op verschillen in onderwijsbehoeften;
- slagen er niet in een adequate leerlingenzorg te realiseren;
- zijn in onvoldoende mate opbrengstgericht, want werken zelden met een ont-

wikkelingsperspectief om vanuit het potentieel van een leerling te voorzien in een plannend aanbod;

- realiseren hierdoor mogelijk onvoldoende resultaten;
- hebben een kwaliteitszorgsysteem dat onvoldoende ondersteunend is bij de schoolverbetering.

2.2 Keuze van onderzochte indicatoren

Voor genoemde kenmerken van scholen vormen het uitgangspunt voor de keuze van de indicatoren bij het kwaliteitsonderzoek 2008. Omdat het een groep scholen betreft waarvoor verscherpt toezicht noodzakelijk was, zijn vooral die indicatoren opgenomen die het verschil bepaalde tussen 'goede' scholen (pko-4) en 'zwakke scholen' (pko-2 min).

In totaal werden bij het kwaliteitsonderzoek 2008 29 indicatoren onderzocht. In enkele gevallen zijn hier indicatoren aan toegevoegd, bijvoorbeeld omdat de school melding maakte van specifieke ontwikkelingen na het pko. Daarnaast is onderzoek gedaan naar vier wettelijke verplichtingen inzake onderwijstijd en drie documenten: het schoolplan, de schoolgids en het zorgplan van het samenwerkingsverband. Een overzicht van alle indicatoren en een toelichting is opgenomen in bijlage I.

Belangrijk is op te merken dat het kwaliteitsaspect 'pedagogisch handelen' geen deel uitmaakt van het onderzoek. Bij vier van de vijf indicatoren van dit ontwikkelingsaspect was op 99 procent van de scholen sprake van het oordeel 'voldoende'; bij de vijfde indicator scoorde 97 procent voldoende. Hierdoor discrimineren deze indicatoren niet voor het verscherpt toezicht. Hetzelfde geldt voor een aantal van de indicatoren van het aspect 'schoolklimaat'. Ondanks dat deze indicatoren belangrijke verworvenheden zijn van het speciaal basisonderwijs, is bij dit kwaliteitsonderzoek vooral onderzoek gedaan naar wat beter moest.

Het feit dat toch enkele indicatoren zijn opgenomen die vrijwel volledig voldoende scoorden, komt omdat dit normindicatoren zijn. Het oordeel op deze indicatoren weegt zwaar in de beslisregels die de inspectie hanteert in haar keuze voor het toezichtarrangement en het vervolgtoezicht. In het overzicht van de indicatoren uit bijlage II zijn ze van een asterisk voorzien en ze zijn opgenomen bij de normering zoals beschreven in bijlage V.

2.3 Normering en toezichtarrangementen

De normering van het kwaliteitsonderzoek 2008, opgenomen in bijlage V, is identiek aan het pko van 2005/2006. Wel is hier een kolom 'opbrengsten' aan toegevoegd. Deze indicator bepaalde zowel in 2005/2006 als nu mede of een school als 'zwak' of als 'risicovol' wordt aangemerkt.

Om een oordeel te kunnen geven of er wel of niet sprake is van kwaliteitsverbetering, zijn alle tabellen in deze rapportage gesplitst in de volgende indeling: 'zwak 2008' komt overeen met 'pko-2 min', 'risico 2008' komt overeen met 'pko-2 plus' en 'basis' komt overeen met 'pko-4'.

In de toezichtrapporten en op de Toezichtkaarten van de scholen op de website van de inspectie zijn de termen 'pko-2 plus/min', 'pko-4' en 'risicovol' niet (meer) terug

te vinden in verband met een aanpassing van het toezicht in 2008. De formulering van het vervolgtoezicht volgens de nu geldende terminologie is 'basistoezicht' (geen risico), 'aangepast toezicht' (risicovol of zwak) dan wel 'aangepast toezicht zeer zwakke kwaliteit' (zeer zwak).

Hierdoor wordt voor alle scholen die te beschouwen zijn als 'risicovol' dan wel 'zwak' in de betekenis van het onderzoek in 2005/2006 de term 'aangepast toezicht' gebruikt. Omdat een vergelijking met de stand van zaken van 2005/2006 anders niet mogelijk zou zijn, is het eerdere onderscheid naar 'risicovol' dan wel 'zwak' bij de nabespreking en in de rapporten die de scholen na het schoolbezoek hebben ontvangen terug te vinden in de omschrijving van het vervolgtoezicht. In beide gevallen wordt 'aangepast toezicht' op de toezichtkaart weergegeven. Dit laat onverlet dat in 2008 dezelfde nuancering op zijn plaats is als in 2005/2006, als het gaat om het vervolgtoezicht. De risicoscholen blijken zich wat beter te ontwikkelen dan zwakke scholen. Alvorens hierop in te gaan, staat hoofdstuk 3 eerst stil bij de context van het speciaal basisonderwijs.

3 Huidige context van het sbo

Voorafgaand aan het kwaliteitsonderzoek is aan alle scholen een vragenlijst toegestuurd. Hierin werd onder andere geïnventariseerd welke ontwikkelingen in de context van de school een rol speelden. Tevens werd de scholen gevraagd deze ontwikkelingen te vergelijken met de stand van zaken tijdens het pko van 2005/2006 en aan te geven of de situatie gunstiger, overeenkomstig of ongunstiger was. Dit leidde tot het volgende beeld (N=97).

Tabel 3 Waardering van ontwikkelingen in de context in vergelijking met het pko 2005/2006 (in percentages)

	gunstiger	overeenkomstig	ongunstiger	niet van toepassing of geen antwoord
Leerlingenpopulatie	10	41	46	3
Directie en/of team	54	24	20	2
Bestuur	30	56	7	7
Samenwerkingsverband WSNS	30	54	15	1
Overige ontwikkelingen	53	15	14	18

Bij het huidige kwaliteitsonderzoek is het oordeel van de scholen over de context gunstiger dan tijdens het pko 2005/2006. Dit geldt het sterkst voor ontwikkelingen op het gebied van het personeel en het minst voor de leerlingenpopulatie. De onderdelen worden in de hierna volgende paragrafen toegelicht. Besloten wordt met een korte paragraaf over andere ontwikkelingen. Hierin komen *Passend onderwijs* en de kwaliteit van de zorg op het niveau van het samenwerkingsverband aan bod.

3.1 Leerlingenpopulatie

Van de bevroegde groep scholen is bijna de helft (46 procent) van mening dat de ontwikkelingen in de leerlingenpopulatie ongunstiger zijn dan tijdens het pko. Voor ongeveer 40 procent van de scholen is de situatie vergelijkbaar met 2005/2006. Slechts bij 10 procent wordt de situatie als gunstiger gekenschetst. Hiermee is de leerlingenpopulatie het onderdeel van de context waarbij de ontwikkelingen volgens de scholen het meest negatief zijn. Als oorzaken voor deze ongunstige ontwikkeling worden genoemd:

- Het aantal leerlingen in het speciaal basisonderwijs voor wie leerlinggebonden financiering geldt, neemt fors toe. Van deze groep zogenaamde 'rugzakleerlingen' stelt de groep leerlingen die zijn geïndiceerd op grond van een zeer moeilijke opvoedingsproblematiek (cluster 4), de scholen vaker voor problemen. Op sommige scholen bestaat een kwart van de populatie uit rugzakleerlingen.
- Scholen constateren tevens een toename van het aantal leerlingen dat zeer moeilijk lerend is (cluster 3) en van leerlingen met cognitieve beperkingen. Zij schrijven deze groei deels toe aan de aanscherping van de criteria, waardoor leerlingen met een IQ hoger dan 55 op de school voor speciaal basisonderwijs blijven. Hiermee samenhangend constateren sommige scholen een geleidelijke

verschuiving van de uitstroom van vmbo (al dan niet met leerwegondersteuning) naar praktijkonderwijs.

- Scholen constateren een stroef lopende indicatiestelling voor cluster 4, sommige scholen krijgen het gevoel dat de problematiek van dit cluster zich verplaatst naar het speciaal basisonderwijs.
- Deels samenhangend met het voorgaande, merken scholen op dat zich bij beduidend meer leerlingen meervoudige problemen voordoen. Scholen constateren vaker dat leerlingen zich in steeds complexere thuis- en omgevingsituaties bevinden. De zwaardere gezinsproblematiek heeft onder andere crisisplaatsingen tot gevolg. Ook groeit het aantal leerlingen dat instroomt vanuit een medisch kinderdagverblijf en bij wie al op zeer jonge leeftijd een ontwikkelingsachterstand of een gedragsstoornis is gediagnosticeerd. Deze gestapelde problematiek (leerproblemen, gedragsproblemen, persoonlijkheidsproblemen, complexe thuisituaties) stelt hoge eisen aan de leraren en blijkt soms te leiden tot het vertrek van collega's.
- Sommige scholen stellen vast dat meer 10- en 11-jarigen de school instromen, nadat zij het op de basisschool met een zorgcontract niet hebben gered. Ook constateren scholen vaker een toename van allochtone leerlingen en stellen sommige scholen vast dat de tussentijdse instroom negatief van invloed is op de kwaliteit van hun onderwijs.
- Voor sommige scholen leidt het streven naar inclusief onderwijs tot een forse daling van hun omvang. Het bieden van voldoende kwaliteit is door deze terugloop en de consequenties voor de teamsamenstelling in het geding. Bij meerdere scholen vindt een terugloop plaats, maar is bovendien merkbaar dat zich een verschuiving voordoet doordat vooral de leerlingen met zwaardere problemen worden geplaatst. Dit leidt tot verdichting van problemen.

Scholen die constateren dat er sprake is van een gunstige ontwikkeling, lichten dit in de vragenlijsten niet vaak toe. Wel wordt genoemd dat ontwikkelde aanpakken en protocollen voor geïndiceerde leerlingen de leerkrachten structuur bieden ten aanzien van de begeleiding en ondersteuning van deze leerlingen.

3.2 Personeel

Voor iets meer dan de helft van de scholen zijn de ontwikkelingen op het gebied van de directie en/of het team gunstiger dan tijdens het pko. Slechts 20 procent van de scholen noemt de ontwikkelingen ongunstiger.

Uit de vragenlijsten komt het beeld naar voren dat er minder sprake is van personeelsnood. Vacatures lijken beter te kunnen worden opgevuld, ondanks het feit dat de zwaarte van de gemiddelde groep groter is dan in het regulier basisonderwijs. Ook komt naar voren dat ziekteverzuim beter kan worden opgevangen. Uit de vragenlijsten en de verslagen van de bezoeken blijkt nog slechts incidenteel dat leerlingen of klassen in geval van ziekte moesten worden verdeeld of naar huis moesten worden gestuurd. Wel wordt er soms melding van gemaakt dat de oplossingen hiervoor ten koste gaan van de tijd van de intern begeleider en/of directietijd.

Meermaals wordt melding gemaakt van het feit dat jonge leraren toch de weg lijken te hebben gevonden naar het sbo. Hoewel uitval van startend personeel zich voordoet, voorzien interne kwaliteitszorg en professionalisering beter in coaching en begeleiding.

Versterking van managementteams, instellen van bouwcoördinatoren, samen-

werking met andere scholen, scholing en expertiseverbreiding zijn activiteiten die meerdere malen worden genoemd. Het geeft aan dat meer is ingezet op organisatie en ontwikkeling en op een gerichtere zorg voor kwaliteit dan eerder het geval was. Het lijkt erop dat de voorheen zwakke en risicovolle scholen nu zelf meer initiatieven nemen, terwijl veel van hen in de periode tot 2005/2006 nogal eens dingen overkwamen.

Dit alles laat onverlet dat scholen ook melding maken van terugloop, ziekte en gebrek aan continuïteit in directiefuncties en/of interne begeleiding. Toch wordt het overwegend positieve beeld uit de vragenlijsten bevestigd in de inspectierapporten van de schoolbezoeken.

3.3 Bestuur

Slechts een klein percentage (7 procent) van de ondervraagden is van mening dat de ontwikkelingen binnen het bevoegd gezag en de bestuurlijke samenwerking ongunstiger zijn dan in 2005/2006. 30 procent van de scholen is van mening dat deze ontwikkelingen gunstiger zijn. Hiermee zet de trend zich voort die in 2005/2006 werd gesignaleerd en waarbij werd vastgesteld dat de contacten tussen besturen op het niveau van het samenwerkingsverband vaker het begin waren van bestuurlijke samenwerking en fusies en dat dit leidde tot bestuurlijke schaalvergroting.

Het feit dat bij grotere besturen vaker bovenschoolse aansturing van de kwaliteit plaatsvindt, heeft voordelen voor de sbo-scholen, zeker als zij voorheen eenpitters waren. In de vragenlijsten is vaker sprake van ambitieuze besturen die een impuls geven aan de schoolontwikkeling, van het toenemen van de professionaliteit en de slagkracht na een fusie en van een heroriëntatie op de positie van het speciaal basisonderwijs.

Scholen geven in de vragenlijsten verder aan dat er vaak sprake is van op bestuursniveau geïnitieerde projecten op het gebied van kwaliteitszorg en soms ook met betrekking tot inhoudelijke onderwerpen, zoals het leesonderwijs. Zo noemen zij het op bestuursniveau invoeren van kwaliteitszorgsystemen, het vorm geven aan intern toezicht, het maken van managementafspraken op basis van planmatig en resultaatgericht werken, inmiddels geïmplementeerd kwaliteitsbeleid, zelfevaluatie en auditing.

Door de bestuurlijke schaalvergroting zijn scholen voor sbo, en zeker de scholen met aantoonbare kwaliteit, interessante partners geworden voor een bestuurlijke fusie. Het continuüm van zorg is immers beter te realiseren met een school voor sbo waarmee organisatorisch en inhoudelijk kan worden afgestemd. Ontwikkelingen rondom *Passend onderwijs* worden in de vragenlijsten soms genoemd als aanleiding om het speciaal basisonderwijs te betrekken bij vormen van samenwerking, en ook bij de concrete uitvoering daarvan zoals een orthopedagogische dienst of de uitbouw van de expertisefunctie van het sbo. Scholen maken echter ook melding van het uitblijven van beleid en van het ontbreken van een duidelijke visie op het speciaal basisonderwijs. Wellicht speelt hierbij een rol dat de nu bezochte scholen bij het pko nog niet de gevraagde kwaliteit leverden en dat sommige scholen op dit terrein een inhaalslag te maken hebben, zeker als ontwikkelingen zonder hen in gang gezet zijn. Dit raakt het volgende punt.

3.4 Samenwerkingsverbanden Weer Samen Naar School

30 procent van de scholen meent dat de ontwikkelingen binnen het samenwerkingsverband positiever zijn dan in de periode van het pko, iets meer dan de helft is van mening dat de stand van zaken vergelijkbaar is en 15 procent vindt deze minder positief. Als reden hiervoor wordt bijvoorbeeld een afname van het aantal beschikkingen genoemd, waardoor er onzekerheid is over het leerlingenaantal. In sommige verbanden is verder sprake van beperkte visieontwikkeling en een beleidsarm zorgplan, van weinig onderlinge samenwerking en van wisselende coördinatie.

Waar gesproken wordt over positieve ontwikkelingen, raakt dit in veel gevallen de ontwikkelingen rondom *Passend onderwijs*. Van de school voor speciaal basisonderwijs werd bij de start van WSNS gevraagd om binnen het samenwerkingsverband een meer inhoudelijke bijdrage te leveren aan deskundigheidsbevordering en ondersteuning van het basisonderwijs (de kennisfunctie) en tegelijkertijd kwalitatief hoogwaardig onderwijs te bieden aan de zorgleerlingen die zijn aangewezen op deze vorm van onderwijs (de onderwijsfunctie). Slechts weinig scholen, zeker uit de nu bezochte groep van zwakke en risicovolle scholen, waren in staat deze combinatie van taken in de praktijk waar te maken. Vaak ging alle energie zitten in het bemensen en het bieden van continuïteit van de groepen. In de vragenlijsten noemen scholen nu ook activiteiten als ambulante begeleiding, het opzetten van een expertisecentrum of een dienstencentrum, het vormgeven van de één-loket gedachte of een onderwijszorgloket, het betrokken zijn bij de één-zorgroute met de basisscholen van het samenwerkingsverband, het met cluster 4 opzetten van een onderwijszorgklas of het betrokken zijn bij het opstellen van zorgprofielen van de basisscholen. Het illustreert dat meer scholen dan voorheen binnen het samenwerkingsverband ook toekomen aan de kennisfunctie.

3.5 Overige ontwikkelingen

Een kwart van de scholen noemt geen andere ontwikkelingen dan in de vorige paragrafen is genoemd. Iets meer dan de helft onderscheidt gunstige overige ontwikkelingen. 14 procent van de scholen spreekt over ongunstige overige ontwikkelingen. Deze hebben allereerst te maken met huisvesting, zoals dislocaties op grote afstand van elkaar of het tijdelijke karakter ervan. Verder melden zij terugloop in omvang, wat leidt tot combinaties van bijvoorbeeld drie groepen en een groot appel op het vermogen tot differentiëren bij de leraren. Ook noemen zij hier personele factoren als zwangerschapsverloven, het noodgedwongen vertrek van jonge leraren of het toenemend aantal personeelsleden dat BAPO neemt, wat vrij zwaar op de formatie drukt. Op het vlak van de leerlingen wordt de late instroom van leerlingen vermeld, alsook de verdichtingsproblematiek die ontstaat doordat meer leerlingen kinderpsychiatrische stoornissen hebben. Een aantal keer wordt ook de gewijzigde indicaties voor leerlingen die zijn aangemeld voor een clusterschool vermeld. De ondervraagden geven aan dat zij te maken krijgen met verwijzingsproblemen bij leerlingen die in het sbo vastlopen en zo tussen wal en schip dreigen te raken. Deze scholen zeggen vast te lopen.

Scholen die de overige ontwikkelingen als gunstig interpreteren, noemen eveneens de huisvesting (verbouwing, verhuizing, nieuwbouw). Bij de overige antwoorden maken veel scholen melding van intensieve trajecten met betrekking tot de school-

ontwikkeling en van diverse scholings- en begeleidingstrajecten (handelingsgericht werken, leesverbetering - lisbo, rekenen - speciaal, dyslexiebeleid, pedagogisch-didactisch handelen, werken met groepshandelingsplannen, teamtrajecten gedragspecialist, autisme, opbrengstgericht werken, ontwikkelingsperspectieven, zorgstructuur, opleiden in de school, opzetten regionaal expertiseteam, klassenmanagement etcetera). Uit de antwoorden blijkt duidelijk dat een grote groep scholen flink heeft geïnvesteerd in de inhoud van het onderwijs en in het bevorderen van de professionaliteit.

3.6 Passend onderwijs

In de vragenlijst werd tevens geïnventariseerd of scholen voor speciaal basisonderwijs betrokken zijn bij ontwikkelingen rondom *Passend onderwijs*.

Bij 96 procent van de ondervraagden blijkt dit het geval. Als scholen zeggen dat dit niet zo is, dan wordt aangegeven dat het samenwerkingsverband of de stichting waaronder de school ressorteert, wel is betrokken. Ook antwoorden scholen dat men in een oriënterende fase verkeert en ideeën nog geen vaste vorm hebben gekregen.

Het overgrote deel neemt echter deel aan de ontwikkelingen. Zo worden ideeën in diverse stadia van ontwikkeling genoemd voor netwerken met het regulier basisonderwijs en het speciaal onderwijs en krijgt deze samenwerking soms al gestalte in de vorm van onderwijszorggroepen of observatiegroepen, met name met cluster 3 en cluster 4. In de vragenlijst wordt vaak melding gemaakt van de één-loketgedachte, al dan niet in samenhang met het opzetten van een onderwijsexpertisecentrum. Ook nemen scholen deel aan specifieke scholing, vooral op het gebied van het omgaan met leerlingen met complexe, meervoudige problemen. Keuzes aan welk type leerling in de toekomst in de regio speciale expertise wordt geboden en de rol van de school hierbij, zijn nog schaars. Wel wordt vaak melding gemaakt van aanvragen voor gesubsidieerde experimenten of veldinitiatieven rondom *Passend onderwijs*.

Uit de antwoorden komt het beeld naar voren dat scholen voor sbo meer dan voorheen hun kansen grijpen. Hun plaats binnen het continuüm van regulier basisonderwijs – speciaal basisonderwijs – speciaal onderwijs blijkt te leiden tot allerlei initiatieven en vormen van samenwerking die te uitgebreid zijn om binnen het bestek van deze notitie te beschrijven.

In samenhang met *Passend onderwijs* werd in de vragenlijst ook geïnformeerd naar de mening van de school over de huidige zorg op het niveau van het samenwerkingsverband. Op de vraag of leerlingen binnen het continuüm regulier basisonderwijs – speciaal basisonderwijs voldoende zorg krijgen, wordt in meerderheid positief geantwoord.

De scholen voor sbo geven vaker dan bij het vorige pko aan dat de algemene indruk van de geboden zorg positief is. Basisscholen ervaren handelingsverlegenheid en zijn niet altijd in staat de hulp te organiseren, maar de meeste scholen voor sbo zeggen dat veel basisscholen op het terrein van de leerlingenzorg een positieve ontwikkeling hebben doorgemaakt. Zij noemen preventieve ambulante begeleiding en de één-zorgroute als voorbeelden van een kwaliteitsimpuls op het niveau van het samenwerkingsverband.

Bij de negatieve oordelen vallen enkele zaken op. Allereerst wordt vaker gemeld dat de zorg sterk afhankelijk is van de kwaliteit van de individuele basisschool en dat er sprake is van een uiteenlopend en wisselend beeld. Verder blijken scholen sterk te verschillen in hun verwijsgedrag, is er een gemis aan geobjectiveerde criteria en wordt de negatieve invloed genoemd van financiële aspecten op inzet van zorg, waardoor leerlingen soms ten onrechte niet worden geplaatst. Enkele scholen vinden de zorg voor sommige leerlingen, mede op basis van de leerlinggebonden financiering (lgf), meer dan voldoende terwijl een aantal complexe zorgleerlingen onvoldoende hulp krijgt. Een enkeling constateert dat door lgf een overloop van basisonderwijs naar rec-scholen plaatsvindt.

Veel scholen, ook zij die positief zijn over het algehele niveau, zijn van mening dat leerlingen te laat in hun school instromen. Basisscholen doen veel moeite, maar doen dat naar mening van nogal wat scholen die de vragenlijst invulden, vaak langer dan goed is. De relatief late plaatsingen leiden vaak tot een stevige problematiek, waardoor het sbo in een korte tijd en met problemen op meerdere vlakken (sociaal-emotioneel en didactisch) zijn werk dient te doen. Een enkeling spreekt de wens uit voor een eerder en kortdurend plaatsen van zorgleerlingen.

4 Resultaten van het kwaliteitsonderzoek sbo 2008

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het kwaliteitsonderzoek sbo weergegeven, dat is verricht onder de groep scholen die bij het pko 2005/2006 als 'zwak' of 'risicovol' ('pko-2') werd beoordeeld. Hierbij zal in een aantal tabellen een overzicht worden gepresenteerd van de percentages voldoende scores op de indicatoren bij het huidige kwaliteitsonderzoek en van de meting van het pko 2005/2006. De eerste kolom (ko 2008) vermeldt het percentage van alle 140 scholen die bij het huidige onderzoek het oordeel voldoende op de betreffende indicatoren kregen. De tweede kolom (pko2 05/06) heeft betrekking op dezelfde groep van (destijds) 146 scholen, maar betreft het percentage voldoende uit het vorige onderzoek. Deze twee kolommen vormen de kern van het onderzoek: een eventuele kwaliteitsverbetering moet uit een vergelijking tussen deze beide blijken.

De andere twee kolommen bevatten referentiegetallen uit het pko 2005/2006. Voor de derde kolom zijn dit de percentages voldoende van de 149 'goede' scholen uit het onderzoek, oftewel de scholen die in 2005/2006 onder regulier toezicht werden gesteld ('pko-4'). In feite zijn zij de benchmark voor het sbo. De vierde kolom bevat de landelijke percentages van alle 316 scholen uit het onderzoek van 2005/2006.

4.1 Kwaliteitsaspect Kwaliteitszorg

Tabel 4.1 Vergelijking percentage voldoende in onderzoeken 2008 en 2005/2006

nr.	Indicatoren kwaliteitszorg	ko 2008 (n=140)	pko2 05/06 (n=81)	pko4 05/06 (n=60)	totaal 05/06 (n=154)
1.1	De school heeft inzicht in de verschillen in onderwijsbehoeften van haar leerlingenpopulatie.	86	75	88	77
1.2	De school evalueert jaarlijks systematisch de kwaliteit van haar opbrengsten.	33	22	47	29
1.3	De school evalueert regelmatig het leren en onderwijzen.	51	42	68	49
1.4	De school werkt planmatig aan verbeteractiviteiten.	84	64	80	68
1.5	De school borgt de kwaliteit van het leren en onderwijzen.	58	39	71	47
1.7	De school waarborgt de sociale veiligheid voor leerlingen en personeel.	82	52	73	57

Bij dit kwaliteitsaspect geldt een kanttekening, omdat het niet tot de basisset van het pko 2005/2006 behoorde. Hierdoor zijn deze indicatoren, zoals ook in de rapportage van 2007 is vermeld, niet op alle scholen beoordeeld. Op ruim de helft van de scholen was dit wel het geval, waardoor de cijfers wel representatief zijn als basis voor een vergelijking.

Alle indicatoren van kwaliteitszorg blijken bij het huidige onderzoek te zijn verbeterd. Deze verbetering doet zich vooral voor bij het *waarborgen van de sociale veiligheid* (indicator 1.7). 80 procent van de scholen voldoet aan tenminste twee van de drie eisen bij deze indicator: het periodiek meten van de veiligheidsbeleving van personeel en leerlingen, het vastleggen van veiligheidsbeleid voor de preventie van

incidenten en het vastleggen van beleid voor het optreden na incidenten. Bij het pko was dit maar op de helft van de scholen het geval.

Ook het *planmatig werken* aan verbeteractiviteiten (indicator 1.4) laat een beduidend hoger percentage zien dan bij het pko. Slechts 16 procent van de scholen voldoet niet aan de te stellen eisen. 14 procent van de scholen heeft onvoldoende inzicht in de *verschillen in onderwijsbehoeften* van haar leerlingenpopulatie (indicator 1.1). Illustratief voor de kwaliteitsverbetering op deze drie indicatoren is dat de huidige groep van voorheen zwakke en risicovolle scholen de percentages van de 'goede' scholen van 2005/2006 ten minste evenaart.

Dit evenaren geldt niet voor de overige drie indicatoren van de kwaliteitszorg. Ondanks de gerealiseerde kwaliteitsverbetering scoort het jaarlijks *systematisch evalueren* van de kwaliteit van de opbrengsten (indicator 1.2) nog steeds laag. Slechts 33 procent van de scholen vergelijkt de tussentijdse resultaten of de eindresultaten met eigen doelen of met het ontwikkelingsperspectief, om zo conclusies voor de schoolontwikkeling te trekken. Deze indicator scoort van alle kwaliteitszorgindicatoren het laagst en vraagt van de bezochte groep scholen een extra impuls.

Ook *evalueren* weinig scholen meer dan tijdens het pko het *leren en onderwijzen* (indicator 1.3). Het meten, analyseren en waarderen of gestelde doelen zijn bereikt, blijkt bij de bezochte groep als geheel weinig te zijn verbeterd. Te vaak nog gebruiken scholen losse instrumenten naast elkaar, zonder hiermee het totale spectrum af te dichten. Ook is vaker nog geen keuze gemaakt voor het ene of het andere kwaliteitsinstrument.

Het percentage scholen dat de kwaliteit en de schoolverbetering ook *borgt* (indicator 1.5), is van deze drie indicatoren het meest toegenomen (van 39 naar 58 procent).

Samenvattend leidt dit tot de conclusie dat de kwaliteitszorg op de bezochte groep scholen beslist is verbeterd. Het evalueren van het leren en onderwijzen blijven hierbij in relatieve zin achter. In absolute zin is het evalueren van de eigen opbrengstgegevens echter de zwakst scorende indicator van dit kwaliteitsaspect.

4.2 Kwaliteitsaspect Leerstofaanbod

Tabel 4.2 Vergelijking percentage voldoende in onderzoeken 2008 en 2005/2006

nr.	Indicatoren leerstofaanbod	ko 2008 n=140	pko2 05/06 n=146	pko4 05/06 n=149	totaal 05/06 n=316
3.1	De aangeboden leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde zijn dekkend voor de kerndoelen.	87	79	89	81
3.4	De leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde worden aan voldoende leerlingen aangeboden tot en met het niveau van leerjaar 8.	93	88	97	91
3.5	De leerinhouden in de verschillende leerjaren sluiten op elkaar aan.	69	49	71	57
3.6	De leerinhouden voor Nederlandse taal en rekenen en wiskunde zijn afgestemd op de onderwijsbehoeften van individuele leerlingen.	96	90	99	94
3.8	De school met een substantieel aantal leerlingen met een taalachterstand biedt leerinhouden aan bij Nederlandse taal die passen bij de onderwijsbehoeften van deze leerlingen.	90	82	91	85

De percentages van het leerstofaanbod laten zien dat alle indicatoren van dit kwaliteitsaspect enige verbetering laten zien. Eerdere investeringen, onder andere door subsidies van OCW, lijken hun vruchten af te werpen. Deze constatering strookt met wat al is opgemerkt na het pko van 2005/2006 en de verbetering die toen al zichtbaar was ten opzichte van de nulmeting van 2001/2002.

Deze verbetering doet zich het meest duidelijk voor bij de *doorgaande lijn* (indicator 3.5). Op bijna 70 procent van de scholen worden methoden structureel gebruikt, gelden leerstofafspraken en is ook in de onderbouw sprake van een herkenbaar en beredeneerd aanbod. Bij het pko was dit nog maar bij de helft van deze scholen het geval. De groep bezochte scholen als geheel evenaart hiermee vrijwel het percentage van de 'goede' scholen uit het onderzoek van 2005/2006. Uit bijlage III blijkt dat dit duidelijk niet geldt voor zwakke scholen.

Dit evenaren geldt ook voor het hanteren van een aanbod dat dekkend is voor de *kerndoelen* (indicator 3.1) en voor het bieden van *passende leerinhouden* aan leerlingen met een taalachterstand (indicator 3.8). Bij dit laatste blijven zwakke scholen echter opnieuw achter.

Ook de overige percentages laten zien dat eerdere investeringen in het aanbod vruchten afwerpen. In vergelijking met 2005/2006 blijken meer leerlingen die voor Nederlandse taal of voor rekenen en wiskunde toe zijn aan een *aanbod op het niveau groep 8* basisonderwijs, dit aanbod ook te krijgen (indicator 3.4). Als dit aanbod in de hoogste groep ontbreekt, is op grond van het ontwikkelingsperspectief of de vorderingen aantoonbaar dat dit (vooralsnog) ook niet haalbaar is. De bezochte scholen komen hier in de buurt van het percentage van de 'goede' scholen. Dit geldt ook voor de afstemming van het aanbod op verschillen in *onderwijsbehoeften* (indicator 3.6).

Samenvattend betekent dit dat een adequaat leerstofaanbod meestal voorhanden is en indien mogelijk ook wordt aangeboden, maar dat op zwakke scholen extra aandacht nodig is voor de doorgaande lijn en voor een taalaanbod dat beter past bij de onderwijsbehoeften van de (veelal anderstalige) leerlingen.

4.3 Kwaliteitsaspect Didactisch handelen

Tabel 4.3 Vergelijking percentage voldoende in onderzoeken 2008 en 2005/2006

nr.	Indicatoren didactisch handelen	ko 2008 n=140	pko2 05/06 n=146	pko4 05/06 n=149	totaal 05/06 n=316
6.1	De leraren realiseren een taakgerichte werksfeer.	99	98	100	98
6.3	De leraren leggen duidelijk uit.	96	96	99	96
6.6	De leraren geven de leerlingen feedback op hun leer- en ontwikkelingsproces.	43	38	60	46
8.1	De leerlingen zijn actief betrokken bij de onderwijsactiviteiten.	98	93	99	94

Het didactisch handelen van de leraren in het speciaal basisonderwijs laat een vergelijkbaar beeld als in 2005/2006 zien. Bij twee van de onderzochte (norm)indicatoren was op grond van het pko nog nauwelijks groei mogelijk, omdat de maximale score bijna was bereikt. Leraren blijken in vrijwel alle gevallen een *taakgerichte werksfeer* te realiseren (indicator 6.1) en ook *duidelijk uit te leggen* (indicator 6.3). Leerlingen zijn op de onderzochte scholen iets vaker *actief betrokken* bij de onderwijsactiviteiten dan bij het pko (indicator 8.1). Dit percentage evenaart de 'goede' scholen bij het vorige onderzoek.

Dit geldt niet voor de *feedback* die leraren aan hun leerlingen geven (indicator 6.6). Deze is iets verbeterd, maar blijft achter bij de score van de benchmark die deze pko-4 scholen zijn. Het corrigeren in het leerlingenwerk op proces en product, het bespreken van het gebruikte aanpakgedrag en het met leerlingen reflecteren op de gehanteerde aanpak of werkwijze om hieruit consequenties te trekken voor een volgende keer, blijkt voor veel leraren moeilijk. Ook 40 procent van de 'goede' scholen slaagde hier in 2005/2006 niet in. De nu bezochte scholen blijven desondanks achter.

Samenvattend mag de conclusie worden getrokken dat het didactisch handelen op de onderzochte indicatoren op orde is, met uitzondering van het geven van feedback. Met name de zwakke, maar ook de risicovolle scholen en de scholen met basistoezicht hebben hierin nog stappen te zetten.

4.4 Kwaliteitsaspect Afstemming

Tabel 4.4 Vergelijking percentage voldoende in onderzoeken 2008 en 2005/2006

nr.	Indicatoren afstemming	ko 2008 n=140	pko2 05/06 n=146	pko4 05/06 n=149	totaal 05/06 n=316
4.1	De school heeft voor Nederlandse taal en rekenen en wiskunde onderwijstijd gepland conform het landelijk gemiddelde van scholen met een vergelijkbare leerlingenpopulatie	82	83	96	88
4.5	De school stemt de hoeveelheid tijd voor leren en onderwijzen bij Nederlandse taal en rekenen en wiskunde af op de onderwijsbehoeften van leerlingen	65	61	81	68
7.1	De leraren volgen de vorderingen van hun leerlingen systematisch	85	83	89	82
7.2	De leraren analyseren de vorderingen van de leerlingen om vast te stellen wat de aanpassingen van het aanbod en/of het onderwijsleerproces moeten zijn voor de groep	58	47	75	58
7.3.1	De leraren stemmen de instructie af op de verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen	62			
7.3.2	De leraren stemmen de verwerking af op de verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen	82	58	70	62

Het kwaliteitsaspect 'afstemming' is in de eerdere rapportage over de resultaten van het periodiek kwaliteitsonderzoek een van de twee pijlers van het sbo genoemd. De andere pijler is de leerlingenzorg. De afstemming van het onderwijsleerproces laat bij het kwaliteitsonderzoek 2008 echter maar weinig verbetering zien. Op één indicator is vooruitgang geboekt, op de overige vier is dit niet of nauwelijks het geval.

Bij dit onderzoek zijn twee indicatoren van het kwaliteitsaspect 'Tijd' aan het aspect 'Afstemming' toegevoegd. Indicator 4.1 beoordeelt de *tijd voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde* als geheel, indicator 4.5 de *afstemming van de hoeveelheid tijd*. Het plannen van voldoende onderwijstijd blijft qua percentages steken op het niveau van 2005/2006. Dit betekent dat bijna 20 procent van de scholen minder dan 9 uur onderwijstijd voor Nederlandse taal en/of minder dan 4 uur voor rekenen en wiskunde op het lesrooster heeft opgenomen. Dit wijkt af van de 'goede' scholen, die bij het pko in 96 procent van de gevallen aan deze norm voldeden. En dat terwijl juist de onderwijstijd een significante variabele bij effectief onderwijs en onderwijsrendement is, zeker in relatie tot leerwinsten bij zwakke leerlingen. Het plannen van voldoende tijd voor de instrumentele vaardigheden blijkt voor alle in 2008 bezochte scholen een punt van aandacht. Zij blijven ook nu nog achter bij de 'goede' scholen die vrijwel allemaal in 2005/2006 al minimaal de helft van de onderwijstijd reserveerden voor het onderwijs in Nederlandse taal en rekenen en wiskunde.

De score op de indicator 4.5, de *afstemming van de hoeveelheid tijd*, laat een iets hogere score zien dan bij het pko. Het overgrote deel van de bezochte scholen gaat nog op een vergelijkbare wijze als in 2005/2006 om met het toedelen van de onderwijstijd op basis van de onderwijsbehoeften van de leerlingenpopulatie. Toetsen uit het leerlingvolgsysteem leiden bij 35 procent van de scholen niet tot

aanpassing van de onderwijstijd voor individuele of voor subgroepen leerlingen. Bij hen wordt ook voor betere leerlingen niet berekend anders met de onderwijstijd omgegaan dan bij de zwakkere leerlingen. Bij de 'goede' scholen uit 2005/2006 voldeed 20 procent van de scholen hier niet aan.

De afstemming van het onderwijsleerproces zelf laat op het eerste gezicht een zekere groei zien, behalve bij het systematisch *volgen van de vorderingen* (indicator 7.1). Ook nu worden op 15 procent van de scholen de methodetoetsen qua frequentie en aanpak (nog) niet gebruikt zoals in de methode is beschreven. De scholen die dit wel doen, maken inmiddels wel beter gebruik van de uitslagen van deze toetsen bij het *analyseren ten behoeve van aanpassingen voor de groep* (indicator 7.2) dan in 2005/2006. In vergelijking met het pko stelt ongeveer 10 procent van de scholen die dit destijds nog niet deed, nu wel vast wat in het onderwijsleerproces of het aanbod moet worden aangepast. Toch blijft het verschil met de 'goede' scholen van 2005/2006 met 17 procent groot.

Het doel van dit volgen en analyseren is om de *instructie en de verwerking beter af te stemmen op verschillen tussen leerlingen* (resp. indicatoren 7.3.1 en 7.3.2). De bezochte scholen lijken dit iets beter te doen dan bij het pko, maar dit beeld is vertekend. Het interpreteren van deze scores is lastig omdat beide vormen van afstemming bij het pko in 2005/2006 in één indicator waren opgenomen.

Bij het huidige pko moest de afstemming zowel bij de instructie als bij de verwerking op orde zijn voor het oordeel 'voldoende'. In totaal voldeed 58 procent van de scholen hieraan.

Als de score op de huidige twee indicatoren 7.3.1 en 7.3.2 op dezelfde manier wordt berekend, blijkt echter dat opnieuw 58 procent van de bezochte scholen voldoende scoort. Er is bij de groep scholen dus geen ontwikkeling op deze voor het sbo cruciale indicator. De onderverdeling laat wel zien dat tijdens het verwerken van de leerstof beter wordt afgestemd op verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen dan tijdens de instructie. Dit proces blijkt complexer.

Dit leidt op dit voor het sbo belangrijke aspect tot de conclusie dat de afstemming op verschillen tussen leerlingen nauwelijks groei laat zien. Scholen analyseren beter, maar stemmen hun instructie en verwerking als geheel niet beter af. Goed implementeren van methodische materialen voor het volgen en analyseren kan dit verbeteren. Hier ligt immers het begin van een goede afstemming op verschillen tussen leerlingen. Een betere afstemming van de instructie heeft prioriteit. Verbetering is ook nodig in het toedelen van onderwijstijd en in een betere afstemming hiervan op verschillen tussen leerlingen.

4.5 Kwaliteitsaspect Begeleiding

Tabel 4.5 Vergelijking percentage voldoende in onderzoeken 2008 en 2005/2006

nr.	Indicatoren begeleiding	ko 2008 n=140	pko2 05/06 n=146	pko4 05/06 n=149	totaal 05/06 n=316
10.1	De school gebruikt een samenhangend systeem van instrumenten en procedures voor het volgen van de prestaties en de ontwikkeling van de leerlingen.	91	89	92	88
10.3	De school stelt bij plaatsing voor iedere leerling een ontwikkelingsperspectief vast.	62	14	74	41
10.5	De school volgt of de leerling zich ontwikkelt conform het ontwikkelingsperspectief en maakt naar aanleiding hiervan beredeneerde keuzes.	24	12	62	34

Bij het kwaliteitsaspect begeleiding is door de bezochte scholen een forse verbetering gerealiseerd. Het percentage scholen dat voldoende scoort op de sbo-indicator die betrekking heeft op het *opstellen van het ontwikkelingsperspectief* (indicator 10.3) is met bijna 50 procent toegenomen. Met een totaal van 62 procent zet het aantal scholen dat voldoende scoort een forse stap richting de 'goede scholen' van 2005/2006. Dit is van groot belang omdat de indicatoren 10.3 en 10.5 behoren tot de normindicatoren.

Bij het themaonderzoek in 2007 bleek al dat 47 procent van de zwakke scholen en 55 procent van de risicovolle scholen een ontwikkelingsperspectief voor haar leerlingen opstelde. Deze steekproef bestond echter alleen uit de scholen die in de tweede helft van 2006 waren onderzocht en als zwak of risicovol waren beoordeeld, waardoor de steekproef qua grootte wel, maar wat de landelijke verdeling betreft niet representatief was. Toch worden deze percentages, nu de gehele groep scholen is bezocht, niet alleen geëvenaard maar zelfs overtroffen.

Voor het oordeel voldoende op indicator 10.3 is noodzakelijk dat het instroomniveau en het verwachte uitstroomniveau worden vastgesteld en dat beide aan elkaar worden gerelateerd. Verder is wenselijk, maar nog niet vereist voor een voldoende op deze indicator, dat een plannend aanbod voor een bepaalde periode wordt gedefinieerd. Uit een nadere analyse van de scores blijkt dat 90 procent van de scholen het instroomniveau vaststelt en dat 80 procent ook een verwacht uitstroomniveau definieert. Ruim 60 procent van de scholen verbindt deze lijnen ook tot een prognose- of ontwikkelingslijn of bepaalt rendementpercentages. Iets meer dan 40 procent geeft ook al een verwachte ontwikkeling aan voor de korte termijn.

Dit leidt bij dit onderzoek tot de conclusie dat 62 procent van de bezochte scholen de eerste drie stappen zet (instroomniveau, verwachte uitstroomniveau, verbinding tot een prognose- of ontwikkelingslijn). Bovendien is een flink deel, namelijk 43 procent, al zo ver dat zij op deze lijn de verwachte ontwikkeling voor de komende periode aangeeft. Bij het huidige onderzoek is het opstellen van een ontwikkelingsperspectief voor leerlingen uit de midden- en bovenbouw noodzakelijk om een voldoende te scoren. Scholen blijken in ruim 65 procent van de gevallen voor leerlingen uit deze 'bouwen' perspectieven beschikbaar te hebben. Voor leerlingen van de onderbouw ligt dit percentage op 55 procent.

Het feit dat in 2008 zoveel scholen meer dan bij het pko 2005/2006 aan deze eisen voldoen, is om twee redenen een goede prestatie.

Allereerst zijn landelijke ontwikkelingen die scholen hadden moeten voorzien van instrumenten en procedures om tot het opstellen van ontwikkelingsperspectieven te komen, gestagneerd en pas recent weer op gang gekomen. Dit leidde ertoe dat scholen de aanpak en werkwijze zelf hebben moeten ontwikkelen. Dat de ontwikkeling op de scholen toch is doorgezet, geeft aan dat de principes van het werken met ontwikkelingsperspectieven door het veld worden onderschreven. Het feit dat juist bij deze groep voorheen zwakke en risicovolle scholen zoveel is verbeterd, is ook tekenend voor de inzet van veel scholen.

Een tweede reden om het gerealiseerde percentage een goede prestatie te noemen, ligt in het feit dat de eisen sinds het pko enigszins zijn aangescherpt. Een instroomniveau en een verwacht uitstroomniveau alleen is niet meer voldoende. Een verbinding tussen beide, die het mogelijk maakt behaalde prestaties te relateren aan het te verwachten niveau, is inmiddels noodzakelijk. Het aangeven van de te verwachten ontwikkeling op deze verbindinglijn is wenselijk en bij scholen die dit nog niet deden ook als zodanig benoemd. Nadere analyse van de rapporten laat zien dat 69 procent van de risicovolle scholen een voldoende score heeft op de indicator die het opstellen van de ontwikkelingsperspectieven beoordeelt. De zwakke scholen scoren iets lager. Van hen voldoet 57 procent aan de hiervoor genoemde eisen.

Ook het percentage scholen dat *volgt* of de leerling zich *conform het perspectief ontwikkelt* en naar aanleiding hiervan beredeneerde keuzes maakt (indicator 10.5), is toegenomen. Een kwart van de scholen relateert tenminste éénmaal per jaar de feitelijke ontwikkeling aan het perspectief en stelt dit zonedig bij. Zij voldoen aan de te stellen eisen bij deze tweede, specifiek voor het sbo geformuleerde indicator. Ten opzichte van het pko is dat een verdubbeling.

De groep scholen die volgt of de leerling zich conform het perspectief ontwikkelt en naar aanleiding hiervan beredeneerde keuzes maakt, is dus gegroeid maar nog beperkt. Voor het oordeel 'voldoende' is noodzakelijk dat scholen tenminste eenmaal per jaar de feitelijke ontwikkeling van de leerling relateren aan het ontwikkelingsperspectief, dit perspectief zonedig bijstellen, een nieuwe verwachting aangeven, een plannend aanbod vaststellen en dit opnemen in een groepsplan of een (individueel) handelingsplan. De oorzaak van deze lagere score ligt veelal in het feit dat perspectieven pas kunnen worden bijgesteld nadat ze enige tijd zijn gebruikt. Om beide indicatoren te realiseren, is voor veel scholen de tijd nog te kort geweest. Scholen die hier wel in zijn geslaagd, waren al met deze ontwikkeling bezig maar stelden dit perspectief bij het pko bijvoorbeeld alleen nog op voor de instromers. Nadere analyse van de rapporten laat hier zien dat de risicovolle en de zwakke scholen elkaar met respectievelijk 25 en 23 procent nauwelijks ontlopen.

Het gebruik van een systeem voor het *volgen van de leerlingen* (indicator 10.1) is in vergelijking met 2005/2006 vrijwel gelijk gebleven. Ook nu voldoet één van de tien scholen niet aan de te stellen eisen, bijvoorbeeld doordat voor een van de vakgebieden geen methode-onafhankelijke toetsing plaatsvindt.

Samenvattend geldt dat er sprake is van een forse kwaliteitsverbetering met betrekking tot het opstellen van ontwikkelingsperspectieven. Gevoegd bij het feit dat dit

proces voor menig school pionieren was, geeft het blijk van een grote bereidheid binnen het speciaal basisonderwijs om opbrengstgericht en plannend te willen werken.

4.6 Kwaliteitsaspect Zorg

Tabel 4.6 vergelijking percentage voldoende in onderzoeken 2008 en 2005/2006

nr.	Indicatoren zorg	ko 2008 n=140	pko2 05/06 n=146	pko4 05/06 n=149	totaal 05/06 n=316
11.1	De school signaleert vroegtijdig welke leerlingen zorg nodig hebben.	77	80	89	80
11.2	Op basis van een analyse van de verzamelde gegevens, bepaalt de school de aard van de zorg voor de zorgleerlingen.	58	71	90	76
11.3	De school voert de zorg planmatig uit.	76	59	82	66
11.4	De school gaat de effecten van de zorg na.	70	54	72	60

Het kwaliteitsaspect 'Zorg' is, naast het aspect 'Afstemming', de tweede pijler van het sbo. Bij dit kwaliteitsaspect doet zich een tweeledige ontwikkeling voor: de eerste en de tweede indicator van dit aspect (planmatige zorg en de evaluatie ervan) scoren lager dan in 2005/2006, de andere twee (het vroegtijdig signaleren en met name het analyseren van de zorg) laten een beduidend hogere score zien.

Het aantal scholen dat in voldoende mate *signaleert* welke leerlingen niet voldoende hebben aan begeleiding, maar zorg nodig hebben (indicator 11.1), ligt iets lager dan tijdens het pko. De toename van het opstellen van ontwikkelingsperspectieven leidt nog niet merkbaar tot het hanteren van criteria voor uitval die afgeleid zijn van deze perspectieven.

Opmerkelijk is dat scholen in iets mindere mate dan in 2005/2006 beschikken over vastgelegde criteria, wanneer voor een leerling begeleiding niet voldoende is en zorg noodzakelijk wordt. Toch zou juist op grond van de toename van het gebruik van ontwikkelingsperspectieven (indicator 10.3), en zeker van het volgen (indicator 10.5), verwacht kunnen worden dat leerlingen ook meer vergeleken worden met een bepaalde opbrengstverwachting op basis van hun potentieel. Deze koppeling is op veel scholen echter nog niet gelegd. Criteria voor uitval blijken op veel scholen nog impliciet. Een mogelijke verklaring is dat het voor scholen noodzakelijk is eerst hun ontwikkelingsperspectieven te 'ijken', alvorens er consequenties aan te verbinden voor de begeleiding en zeker voor de zorg.

Scholen blijken minder dan bij het pko te *analyseren* waarom de ontwikkeling van zorgleerlingen stagneert en vervolgens een *handelingplan op te stellen* om deze stagnatie op te heffen (indicator 11.2). In vergelijking met het pko, waar dit nog bij 70 procent van de scholen in voldoende mate gebeurde, is dit nu bij minder dan 60 procent het geval.

Indicator 11.2 beoordeelt twee aspecten: het analyseren waarom de ontwikkeling van zorgleerlingen stagneert én de kwaliteit van het op te stellen handelingplan om deze stagnatie op te heffen. Scholen analyseren de verzamelde gegevens van

leerlingen voor wie de begeleiding ontoereikend is omdat zij zorg nodig hebben, minder vaak dan bij het pko. Maar ook het tweede criterium dat bij deze indicator wordt beoordeeld, het opstellen van een handelingsplan voor zorgleerlingen, vindt minder vaak of minder adequaat plaats. Nadere analyse van de onderzoeksverslagen laat zien dat hierbij drie zaken een rol lijken te spelen.

Allereerst blijkt uit de verslagen dat het voor veel scholen nog lastig is om op basis van een gedegen analyse, concrete inhoudelijke doelen voor een handelingsplan te formuleren. Er lijkt een trend ingezet dat leraren meer dan voorheen de verantwoordelijkheid krijgen voor het opstellen en het uitvoeren van de handelingsplannen. Faciliteiten voor remedial teaching worden vaak anders ingezet, waardoor remedial teachers niet meer de handelingsplannen opstellen en uitvoeren. Dit vraagt meer deskundigheid van de leraren. Intern begeleiders hebben echter niet altijd voldoende tijd voor de specifieke ondersteuning die veel van hun collega's hierbij vragen. Dit leidt in een aantal gevallen tot een meer beperkte analyse en tot minder goede handelingsplannen.

Een tweede oorzaak hangt hiermee samen en betreft het vaker dan voorheen werken met groepsplannen. Deze plannen hebben als doel in de groepen, op een voor de leraar hanteerbare wijze, zowel de begeleiding als de zorg te realiseren. Leerlingen worden op grond van hun vorderingen geclusterd en voor hen wordt een (veelal) plannend aanbod vastgelegd. Vaak blijkt echter dat bij deze aanpak nog te weinig sprake is van een beredeneerde overgang van begeleiding naar zorg, als leerlingen zich niet ontwikkelen zoals verwacht. Soms zijn groepsplannen vooral planningen van aanbod, waarbinnen de afstemming op zorgleerlingen niet terug te vinden is. Hierdoor is het de vraag of de leraren voor de zorg aan de groepsplannen voldoende houvast hebben. Te vaak ontbreekt het aan het specifiek aangeven wat de problematiek is van subgroepjes en individuele leerlingen. Een meer uitgebreide diagnostiek is noodzakelijk voor de inhoud en planning van het onderwijs aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Groepsplannen zouden dan moeten worden verfijnd, door voor leerlingen voor wie dat nodig is concrete doelen te formuleren die gericht zijn op het tijdelijk intensiveren van begeleiding door aanvullende zorg te bieden.

Een derde mogelijke oorzaak lijkt een rol te spelen bij sommige scholen met relatief veel leerlingen aan wie een leerlinggebonden financiering (Igf) is toegekend. Voor hen is, zoals de wet dit ook voorschrijft, een handelingsplan beschikbaar. Voor zorgleerlingen die niet tot deze groep behoren, blijkt dit veelal minder het geval. Het lijkt er bij deze scholen op dat de beschikbare tijd de leraren vaak noodzaakt te kiezen voor een expliciete planmatige zorg aan de rugzakleerlingen en een veel meer impliciete zorg aan de overige leerlingen. Ook worden remedial teachers vaker ingezet voor het opstellen en uitvoeren van de handelingsplannen aan de Igf-leerlingen, terwijl de leraren de handelingsplannen voor de overige zorgleerlingen maken. Dit leidt, zoals bij de eerste oorzaak genoemd, voor hen vaak tot kwalitatief mindere handelingsplannen dan bij de Igf-leerlingen.

Deze ontwikkeling staat haaks op de indicator die beoordeelt of de zorg ook feitelijk wordt uitgevoerd. Hier is een behoorlijke verbetering merkbaar, doordat 17 procent meer scholen dan bij het pko nu de zorg *planmatig uitvoert* (indicator 11.3). Dit betekent dat uit de praktijk van de lessen blijkt dat consequent wordt gewerkt aan de uitvoering van de handelingsplanning, terwijl het feitelijke handelingsplan echter vaker dan bij het pko ontbreekt, van onvoldoende kwaliteit is of niet is gebaseerd op een adequate analyse van de onderwijsleerproblemen.

Toch blijken leraren handelingsuggesties of een specifieke aanpak in de praktijk wel uit te voeren, ondanks dat de kwaliteit van de analyse of van de handelingsplannen zelf tekort schiet. Hierdoor wordt aantoonbaar zorg geboden, die echter voor een deel niet zichtbaar is in de documenten en in de verantwoording. Dit hindert de continuïteit van de zorg, zeker als problemen langer aanhouden dan voorzien en de geboden zorg tot dan toe te weinig specifiek is beschreven.

Anders geformuleerd: uit de praktijk van de lessen blijkt dat consequent wordt gewerkt aan de uitvoering van zorg, die echter voor een belangrijk deel te impliciet blijft. Dit verklaart de hogere score op deze indicator, maar legt wel nadruk op het belang van indicator 11.2. Daar vindt immers de systematische opmaat voor het planmatig handelen in de subgroep of bij de individuele leerlingen plaats.

De bezochte groep scholen als geheel heeft duidelijk vooruitgang geboekt bij het nagaan van de *effecten van de zorg* (indicator 11.4) en evenaart daarmee vrijwel de score van de 'goede' scholen bij het pko van 2005/2006. Dit ondanks het feit dat niet altijd sprake is van concrete, evalueerbare doelstellingen. Een mogelijke verklaring ligt in de systematiek van het werken met groepsplannen. Het werken met deze plannen leidt ertoe dat periodiek wordt vastgesteld of leerlingen bereikt hebben wat moest worden bereikt. Met de kanttekening van de planmatigheid van de handelingsplanning, betekent dit wel dat beslissingen worden genomen over het vervolgtraject en wordt afgewogen of wel of geen extra hulp noodzakelijk is.

Een andere verklaring voor de toename van het aantal scholen waarbij deze indicator als voldoende is beoordeeld, ligt in het feit dat de systematiek van de zorg vaak is verbeterd. Intern begeleiders hebben op veel scholen een duidelijker taak bij het periodiek bespreken van de voortgang van leerlingen.

Resumerend: ondanks het tweeledige beeld, is de toename op de normindicator van de planmatigheid van de zorg en de indicator die de evaluatie beoordeelt belangrijk. Wel is een duidelijker relatie tussen het ontwikkelingsperspectief en criteria voor uitval noodzakelijk. Scholen die met groepsplannen werken moeten bovendien alert zijn op de geschiktheid van deze plannen voor specifieke zorg aan leerlingen die dat nodig hebben.

Uit bijlage III blijkt verder dat zwakke scholen over de gehele linie van de zorg grote achterstand hebben ten opzichte van de risicoscholen en de scholen met basistoelicht. Zorg blijkt dus opnieuw te discrimineren tussen goede en zwakke scholen.

4.7 Kwaliteitsaspect Opbrengsten

Tabel 4.7a Vergelijking percentage voldoende in onderzoeken 2008 en 2005/2006

nr.	Indicatoren Opbrengsten		ko 2008 n=140	pko2 05/06 n=146	pko4 05/06 n=149	totaal 05/06 n=316
12.1	De resultaten van de leerlingen aan het eind van de schoolperiode liggen ten minste op het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht.	Voldoende	24	2	22	11
		Onvoldoende	0	3	3	3
		Geen oordeel	76	95	75	86

De opbrengsten in het speciaal basisonderwijs zijn bij dit onderzoek iets beter te beoordelen dan bij het pko. Bij bijna een kwart van de scholen kon een oordeel worden gegeven. Bij het pko was dit nog maar bij 10 procent van de scholen mogelijk. Voor dit oordeel was noodzakelijk dat de uitstroom kon worden vergeleken met het ontwikkelingsperspectief van de leerling. Als een school minimaal twee jaar werkte met ontwikkelingsperspectieven en bij meer dan 80 procent van de leerlingen een perspectief was geformuleerd dat overeenkwam met het uitstroomniveau, werd het oordeel voldoende gegeven.

Tabel 4.7b Nadere beoordeling scholen uit tabel 4.7a met 'geen oordeel', in percentages

nr.	(vervangende) indicator Opbrengsten	wel	niet	geen oordeel
12.1	Uitspraak: 'De school haalt uit de leerlingen wat erin zit'.	52	15	33

Tabel 4.7b geeft zicht op de groep scholen waar geen oordeel kon worden gegeven. In deze gevallen werd zo mogelijk een uitspraak gedaan over of 'uit de leerlingen werd gehaald wat erin zat'. Dit oordeel was, als het werd gegeven, in de helft van de gevallen positief. Wel is het noodzakelijk hierbij een voorbehoud te maken, omdat in de meeste gevallen alleen de uitstroom van 2007/2008 bij dit oordeel is betrokken. Een positieve uitspraak was noodzakelijk voor de vaststelling dat een school risicovol was of dat basistoezicht kon worden toegekend. In alle gevallen waarin de school niet uit de leerlingen haalde wat erin zat, was sprake van een zwakke of zeer zwakke school.

Bij een aantal scholen kon deze uitspraak pas worden gedaan na een vergelijking tussen de scores van de leerlingen op de afzonderlijke onderdelen van het afsluitingsonderzoek (de didactische leeftijdsequivalenten voor technisch lezen, spelling, begrijpend lezen en rekenen en wiskunde), het capaciteitenonderzoek en de onderwijsvorm waarnaar leerlingen uitstroomden.

5 Ontwikkelingen tussen 2006 en 2008

In dit hoofdstuk worden de resultaten van hoofdstuk 4 nader beschouwd door deze te relateren aan de stand van zaken bij het periodiek kwaliteitsonderzoek van 2005/2006. Het pko is immers de toetssteen om uitspraken te doen over een kwaliteitsverbetering in 2008.

In paragraaf 5.1 wordt een kwantitatief beeld geschetst van de ontwikkelingen binnen de onderzochte groepen scholen in de periode 2006-2008. Paragraaf 5.2 gaat hier kwalitatief op in naar aanleiding van eerdere conclusies die de inspectie beschreef in de rapportage over het pko in 2007.

In de laatste paragraaf wordt nader bekeken in hoeverre de in 2008 als 'zwak' en 'risicovol' beschouwde scholen verschillen van de scholen die in 2005/2006 als zodanig werden gekenschetst.

5.1 Kwantitatieve vergelijking met 2005/2006

Kwantitatieve vergelijking toezichtarrangementen

Bij het pko van 2005/2006 werden 146 scholen beoordeeld als 'zwak' dan wel 'risicovol'. Van deze groep bleken 79 scholen zich in 2008 zodanig positief te hebben ontwikkeld, dat zij basistoezicht kregen toegekend. Meer dan de helft heeft zich in de betreffende periode dus verbeterd. 57 scholen vallen nog (steeds) onder een aangepast (dat wil zeggen 'risicovol' of 'zwak') toezichtregime, waarvan volgens de normering van 2005-2006 er 38 als risicovol zouden worden gekenschetst en 19 als zwak. Bij vier scholen werd een zodanig zwakke onderwijskwaliteit aangetroffen, dat zij 'zeer zwak' zijn verklaard.

Tabel 5.1a Verschillen in toezichtarrangement tussen 2006 en 2008, per onderzochte groep scholen (in percentages)

	Scholen waar in 2005/2006 de basiskwaliteit op belangrijke indicatoren niet is aangetroffen	
	In 2005/2006 onvoldoende ontwikkeling n=67	In 2005/2006 voldoende ontwikkeling n=73
Toezichtarrangement hoger dan in 2006	51 (zwak -> basis)	62 (risico -> basis)
Toezichtarrangement gelijk aan 2006, maar met voldoende ontwikkeling	30 (zwak -> risico)	25 (risico -> risico)
Toezichtarrangement gelijk aan 2006 en met onvoldoende ontwikkeling	18 (zwak -> zwak)	9 (risico -> zwak)
Toezichtarrangement lager dan in 2006 en nu zeer zwak	1 (zwak -> zeer zwak)	4 (risico -> zeer zwak)

Uitgesplitst naar de twee groepen scholen, geldt het volgende:

Scholen die in 2005/2006 onvoldoende ontwikkeling vertoonden (zwakke scholen):

- De helft slaagt er in 2008 in een basisarrangement te realiseren;
- 30 procent schuift op naar 'risicovolle school' en is dus in ontwikkeling;
- Bij bijna een vijfde is sinds 2005/2006 nog steeds sprake van onvoldoende ontwikkeling;
- Een enkele school wordt van zwak zeer zwak.

Scholen die eerder voldoende ontwikkeling vertoonden (risicoscholen):

- 60 procent slaagt erin 2008 in een basisarrangement te realiseren;
- Bij een kwart is weliswaar sprake van ontwikkeling, maar deze stagneert in vergelijking met het pko. Dit betekent dat de school nog steeds risico's kent;
- 10 procent glijdt af naar een zwakke school en stagneert derhalve duidelijk in de eerdere ontwikkeling;
- Enkele risicoscholen glijden verder af en worden zeer zwak.

Kwantitatieve vergelijking scores op indicatoren

Bij het onderzoek van 2008 zijn 29 indicatoren onderzocht. Twee (de afstemming op verschillen bij de instructie en bij de verwerking) waren bij het vorige bezoek één indicator en moeten bij deze vergelijking ook zo worden gewogen. Bij deze indicator is omgerekend sprake van dezelfde score als in 2006. Eén andere indicator laat eveneens een gelijke score zien als in 2006, bij 22 indicatoren is sprake van een hogere score en bij drie indicatoren is de score lager. In onderstaande tabel zijn de twaalf indicatoren opgenomen met een verschil van 10 procent of meer.

Achtereenvolgens worden aangegeven: het nummer van de indicator uit het toezichtkader, de omschrijving van de indicator, het percentage voldoende in 2008, het percentage voldoende in 2006 en het verschil tussen beide. De indicatoren zijn gerangschikt op grootte van het verschil tussen 2005/2006 en 2008.

De indicator die de opbrengsten beoordeelt, is niet opgenomen. Hoewel zich hier een stijging voordoet van 22 procent, kan de indicator bij driekwart van de scholen niet worden beoordeeld. Dit vraagt om voorzichtigheid bij het interpreteren van deze score.

De volledige tabel is opgenomen onder bijlage II.

Tabel 5.1b Verschil tussen 2008 en 2005/2006 voldoende op de indicatoren (in percentages)

nr.	indicator	ko2008 n=140	pko2005/06 n=146	verschil
10.3	De school stelt bij plaatsing voor iedere leerling een ontwikkelingsperspectief vast.	62	14	+48
1.7	De school waarborgt de sociale veiligheid voor leerlingen en personeel.	82	52	+30
3.5	De leerinhouden in de verschillende leerjaren sluiten op elkaar aan.	69	49	+20
1.4	De school werkt planmatig aan verbeteractiviteiten.	84	64	+20
1.5	De school borgt de kwaliteit van leren en onderwijzen.	58	39	+19
11.3	De school voert de zorg planmatig uit.	76	59	+17
11.4	De school gaat de effecten van de zorg na.	70	54	+16
10.5	De school volgt of de leerling zich ontwikkelt conform het ontwikkelingsperspectief en maakt naar aanleiding hiervan berekenbare keuzes.	24	12	+12
1.1	De school heeft inzicht in de verschillen in onderwijsbehoeften van haar leerlingenpopulatie.	86	75	+11
1.2	De school evalueert jaarlijks systematisch de kwaliteit van haar opbrengsten.	33	22	+11
7.2	De leraren analyseren de vorderingen van de leerlingen om vast te stellen wat de aanpassingen van het aanbod en/of het onderwijsleerproces moeten zijn voor de groep.	58	47	+11
11.2	Op basis van een analyse van de verzamelde gegevens, bepaalt de school de aard van de zorg voor de zorgleerlingen.	58	71	- 13

Allereerst valt in de tabel op dat beide sbo-indicatoren, 10.3 en 10.5, zich positief hebben ontwikkeld: in het geval van de vaststelling van ontwikkelingsperspectieven (10.3) hebben zelfs 48 procent meer scholen een voldoende beoordeling gekregen. Verder is het grote aantal indicatoren van het aspect kwaliteitszorg opvallend, alsook de vaak hoge percentages hierbij. Ook twee van de vier indicatoren van de zorg laten een verbetering zien van meer dan 10 procent. Op slechts één indicator (11.2) vertonen de scholen een achteruitgang van voldoende scores van meer dan 10 procent.

5.2 Kwalitatieve vergelijking met 2005/2006

Naar aanleiding van het pko van 2005/2006 werd bij de conclusies van het inspectierapport een aantal zwakke punten van het sbo geformuleerd (Inspectie van het Onderwijs, 2007a). Omdat die vooral betrekking hadden op de nu bezochte scholen, worden deze punten hieronder vergeleken met de stand van zaken in 2008. Bij drie van de zes conclusies blijkt sprake van groei, bij de overige drie is dit niet of minder het geval.

Tabel 5.2 Vergelijking zwakke punten pko en stand van zaken 2008

Conclusies pko 2005/2006	Stand van zaken kwaliteitsonderzoeken 2008
Weinig scholen voor sbo realiseren een plannend aanbod. Hoewel het werken met een ontwikkelingsperspectief groeit, is nog te vaak het feitelijk presteren van de leerling het uitgangspunt en niet zijn potentieel.	Ongeveer 65 procent van de bezochte scholen stelt nu een ontwikkelingsperspectief op; een kwart volgt dit ook en stelt het perspectief bij. Dit heeft een positieve invloed op het realiseren van een plannend aanbod. Bij deze conclusie is sprake van groei.
Ondanks het positieve oordeel over de veiligheidsbeleving, heeft bijna de helft van de scholen geen beleid hoe de veiligheid van de leerlingen kan worden vastgesteld en/of hoe om te gaan met het voorkomen van en het optreden na incidenten waarbij de veiligheid in het geding is. Voor een continuering van het positieve beeld van het schoolklimaat is dit van belang.	Op het terrein van veiligheidsbeleid is vooruitgang geboekt. Zeven van de tien scholen bevragen de leerlingen systematisch op hun veiligheidsbelevingen en acht van de tien beschikken over vastgelegd veiligheidsbeleid voor de preventie van incidenten en voor het optreden na incidenten. Dit is positief van invloed op de continuering van het positieve schoolklimaat in het sbo. Bij deze conclusie is sprake van groei.
De scholen voor sbo gaan te weinig na of hun planmatige zorg ook het gewenste effect sorteert. Omdat deze vaststelling de opmaat is voor het opnieuw vaststellen van de beginsituatie, heeft dit een negatief effect op de cyclus van planmatig handelen en is deze cyclus mogelijk zelfs in het geding.	De bezochte scholen hebben een belangrijke verbetering gerealiseerd bij het bieden van zorg en bij het evalueren hiervan. Bij deze conclusie is sprake van groei. Wel geldt de kanttekening dat zorgleerlingen nog vaak onvoldoende profiteren van de nieuwe systematiek van groepsplannen.
Op weinig scholen worden de inmiddels breder beschikbare (toets)gegevens gebruikt om vast te stellen of de kwaliteit van de opbrengsten ook voldoende is. Het, mede op basis van trendanalyses, trekken van conclusies hieruit voor het onderwijs en het schoolbeleid is te weinig ontwikkeld.	Scholen met een aangepast arrangement analyseren nauwelijks de kwaliteit van hun opbrengsten. Zij werken in onvoldoende mate met ontwikkelingsperspectieven en zijn weinig opbrengstgericht. Maar ook scholen met een basisarrangement laten hier kansen liggen. Ondanks de ontwikkelingsperspectieven betreft de helft van hen deze gegevens niet systematisch bij een eigen oordeel over de opbrengsten. Bij deze conclusie is onvoldoende groei.
Het toekennen van meer of juist minder onderwijstijd in relatie tot het specifieke probleem van een leerling, krijgt vaak vorm buiten de groep. De factor tijd wordt nog niet vaak bewust bij de didactische differentiatie in de groep gebruikt.	De bezochte groep als geheel maakt weinig gebruik van onderwijstijd als mogelijkheid tot afstemming op onderwijsbehoeften van leerlingen. Zelfstandig (ver) werken is wel een vorm die breder wordt ingezet. Voor betere of zwakkere leerlingen wordt te incidenteel berekend anders met tijd omgegaan. Bij deze conclusie is onvoldoende groei.
Leerlingen in het sbo moeten het vaak doen zonder feedback op hun ontwikkelingsproces. Door een beter strategiegebruik vindt wel meer terugkoppeling plaats over het leerproces, maar het moeilijk om te buigen negatief zelfbeeld van veel van hen vraagt gerichte leerkrachtinterventies.	Het corrigeren in het leerlingenwerk op proces en product, het bespreken van het gebruikte aanpakgedrag en het met leerlingen reflecteren op de gehanteerde aanpak of werkwijze om hieruit consequenties te trekken voor een volgende keer, blijkt voor veel leraren moeilijk. Ook de helft van de scholen met een basisarrangement blijft hierin achter. Bij deze conclusie is onvoldoende groei.

5.3 Zwak/risicovol in 2005/2006 ten opzichte van zwak/risicovol in 2008

Naast de ontwikkelingen in de groep scholen als geheel is het interessant te bekijken in hoeverre de in 2008 als 'zwak' of 'risicovol' gekarakteriseerde scholen verschillen van de scholen die in het pko van 2005/2006 als zodanig werden beoordeeld.

Evenals in de vorige paragraaf wordt volstaan met de vermelding van scores waarop een stijging of daling van 10 procent of meer is geconstateerd. Voor het beeld zijn ook de sbo-indicatoren 10.3 en 10.5 in de tabel vermeld.

Tabel 5.3 Verschil tussen zwakke en risicovolle scholen in 2005/2006 en zwakke en risicovolle scholen in 2008, in percentages voldoende op de indicatoren

nr.	Indicator	Zwak 2008 n=19	Risico 2008 n=38	Gemiddelde 2008	Zwak 05/06 n=70	Risico 05/06 n=76	Gemiddelde 05/06	Verskil tussen gemid- delde 2008 en 2005/2006
1.7	De school waarborgt de sociale veiligheid voor leerlingen en personeel.	65	89	81	36	65	52	+29
1.4	De school werkt planmatig aan verbeteractiviteiten.	68	86	80	55	72	64	+16
1.3	De school evalueert regelmatig het leren en onderwijzen.	16	47	52	50	35	42	+10
4.5	De school stemt de hoeveelheid tijd voor leren en onderwijzen bij Nederlandse taal en rekenen en wiskunde af op de onderwijsbehoeften van leerlingen.	24	64	51	55	66	61	+10
10.3	De school stelt bij plaatsing voor iedere leerling een ontwikkelingsperspectief vast.	16	11	13	11	16	14	-1
10.5	De school volgt of de leerling zich ontwikkelt conform het ontwikkelingsperspectief en maakt naar aanleiding hiervan beredeneerde keuzes.	0	6	4	6	16	12	-8
1.2	De school evalueert jaarlijks systematisch de kwaliteit van haar opbrengsten.	5	14	11	10	32	22	-11
11.1	De school signaleert vroegtijdig welke leerlingen zorg nodig hebben.	42	80	67	64	92	80	-13
11.2	Op basis van een analyse van de verzamelde gegevens, bepaalt de school de aard van de zorg voor de zorgleerlingen.	21	53	42	58	81	71	-29

Hoewel de sbo-indicatoren 10.3 en 10.5 binnen de gehele groep onderzochte scholen duidelijk vaker voldoende zijn beoordeeld (tabel 5.1b), zijn deze binnen de in 2008 (nog steeds) als zwak of risicovol gekarakteriseerde scholen minder vaak

als voldoende beoordeeld. Bij de scholen waar ontoereikende onderwijskwaliteit werd vastgesteld, komen de voor het sbo noodzakelijk geachte aspecten dus vergelijkbaar (10.3) of minder vaak (10.5) voor dan in 2005-2006.

Het waarborgen van de sociale veiligheid (1.7) vond bij alle scholen plaats, niet alleen bij de scholen met basistoezicht.

Opmerkelijk is ook dat in tabel 5.1b de indicator 1.2 een vooruitgang van 11 procent vertoont, terwijl deze in tabel 5.4 juist een achteruitgang laat zien van 11 procent. De geconstateerde verbetering is dus vrijwel geheel toe te schrijven aan de verbetering bij de scholen met basistoezicht.

De achteruitgang op indicator 11.2 doet zich onder de in 2008 als zwak of risicovol beoordeelde scholen nog sterker voor dan in de gehele groep van 2005/2006.

Uit de gegevens is af te leiden dat de zwakke en risicovolle scholen tekortschieten als het gaat om de bepaling van het aanbod en de zorgvraag van individuele leerlingen, met andere woorden de analyse en evaluatie op leerlingniveau.

Uit de tabellen van bijlage III blijkt tot slot dat scholen die als risicovol zijn gekarakteriseerd:

- concrete of al deels uitgevoerde plannen hebben tot het invoeren van het ontwikkelingsperspectief;
- over het schooljaar 2007/2008 opbrengsten laten zien waarbij het lijkt dat het merendeel van de leerlingen is uitgestroomd conform hun capaciteiten;
- bij hun kwaliteitszorg iets mindere resultaten laten zien, vooral bij het evalueren en in mindere mate bij de borging;
- de doorgaande lijn in hun leerstofaanbod minder op orde hebben;
- niet veel minder feedback aan leerlingen geven dan scholen met een basisarrangement;
- de hoeveelheid tijd iets minder afstemmen op verschillen tussen leerlingen;
- in de zorg op alle onderdelen lagere scores laten zien dan de scholen met een basisarrangement.

Zwakke scholen:

- hebben geen initiatieven tot invoeren van het ontwikkelingsperspectief of kennen een stagnatie;
- laten over 2007/2008 opbrengstgegevens zien die vaak reden tot twijfel geven of uit leerlingen is gehaald wat erin zat;
- zijn in onvoldoende mate opbrengstgericht, want werken zelden op een wijze om vanuit het potentieel van een leerling te voorzien in een plannend aanbod;
- hebben een kwaliteitszorgsysteem dat onvoldoende ondersteunend is bij de schoolverbetering en waarbij alleen de planmatigheid en de sociale veiligheid zijn verbeterd;
- hebben een onvoldoende doorgaande lijn in hun leerstofaanbod en blijven ook achter bij een specifiek taalaanbod;
- geven nauwelijks feedback aan leerlingen over hun ontwikkelingsproces;

- stemmen hun onderwijsleerproces qua tijd, analyse en instructie onvoldoende af op verschillen in onderwijsbehoeften tussen leerlingen;
- slagen er over de hele linie niet in een adequate leerlingenzorg te realiseren.

6 Conclusies

In vergelijking met het onderzoek van 2005-2006 geldt voor 56 procent van de scholen dat hun typering als zwak of risicovol kan worden omgezet in basistoezicht. Voor hen is geen verscherpt toezicht meer noodzakelijk. Voor 44 procent van deze groep scholen geldt dat zij ook na 2008 nog onder een aangepast toezichtregime vallen. Dit leidt tot de volgende verdeling.

Tabel 6.1 Verdeling van toezichtarrangementen van de pko-2 scholen uit 2005/2006 bij het kwaliteitsonderzoek 2008 (in aantallen en percentages)

	Aantallen	Percentage
Scholen waar de basiskwaliteit in 2008 ten minste in voldoende mate is aangetroffen.	79	56
Scholen waar de basiskwaliteit in 2008 op belangrijke indicatoren niet is aangetroffen, maar waar voldoende ontwikkeling is.	38	27
Scholen waar de basiskwaliteit in 2008 op belangrijke indicatoren niet is aangetroffen en met onvoldoende ontwikkeling.	19	14
Scholen waar de basiskwaliteit in 2008 in onvoldoende mate is aangetroffen (zeer zwakke scholen)	4	3
Totaal	140	100

Voor het speciaal basisonderwijs als geheel geldt dat bij het pko is vastgesteld dat bij 47 procent van de scholen (in aantal 149) de basiskwaliteit voldoet aan de eisen. Voor deze (pko-4) scholen is in 2008 een basisarrangement vastgesteld. Gevoegd bij de basisarrangementen van het huidige kwaliteitsonderzoek (79 scholen), is eind 2008 voor ongeveer 74 procent van het totaal aantal scholen voor speciaal basisonderwijs een basisarrangement van kracht (228 van de 310 scholen). Hiermee heeft het speciaal basisonderwijs als geheel laten zien zich de afgelopen jaren goed te hebben ontwikkeld.

De bezochte groep scholen voor speciaal basisonderwijs heeft een aanzienlijke kwaliteitsverbetering gerealiseerd. Ondanks een vaak lastige context en het aanvankelijk uitblijven van landelijke initiatieven op het terrein van het ontwikkelingsperspectief, kan voor bijna zes van de tien scholen inmiddels worden volstaan met regulier inspectietoezicht.

Op de vier kwaliteitsaspecten kwaliteitszorg, aanbod, didactisch handelen en begeleiding is vrijwel bij alle indicatoren sprake van een hogere score dan bij het onderzoek van 2005/2006. Bij de overige twee kwaliteitsaspecten afstemming en zorg is het beeld wisselender. De opbrengsten van de scholen vragen om nader onderzoek omdat zij in driekwart van de gevallen niet konden worden beoordeeld.

De bezochte scholen hebben een forse verbetering gerealiseerd op het terrein van het ontwikkelingsperspectief. Nu stelt bijna twee derde (62 procent) van hen een perspectief op en een kwart van de scholen volgt dit ook en stelt het perspectief bij. In vergelijking met het vorige bezoek is dit een vooruitgang van bijna 50 procent. Gevoegd bij het feit dat dit proces voor menig school pionieren was, geeft het blijk van een grote bereidheid binnen het speciaal basisonderwijs om opbrengstgericht en plannend te willen werken.

De toename van het werken met ontwikkelingsperspectieven leidt nog te weinig tot het jaarlijks systematisch evalueren van de kwaliteit van de opbrengsten op schoolniveau. Trendanalyses en hierop gebaseerde conclusies voor het onderwijs en het schoolbeleid, komen ook bij scholen met basistoezicht te weinig voor.

De perspectieven kunnen ook een bijdrage leveren aan de kwaliteitszorg op schoolniveau en zijn tevens van groot belang voor het opbrengstgericht werken. Vanuit de evaluatie ervan kan op leerlingniveau worden bepaald of sprake is van voldoende vooruitgang, maar dit kan ook worden doorgetrokken naar het groeps- of schoolniveau. Als met name dit laatste gebeurt, krijgen de ontwikkelingsperspectieven ook een meerwaarde voor de kwaliteitszorg op schoolniveau. Het vaststellen en evalueren van opbrengstdoelen op schoolniveau geeft het onderwijs een meer opbrengstgericht karakter en voorziet de school van informatie over haar sterke en zwakke kanten. Voor veel sbo-scholen ligt bij het benutten van de beschikbare opbrengstgegevens een verbeterpunt.

De kwaliteitszorg is op alle indicatoren verbeterd. Bij vijf van de zes indicatoren met meer dan 10 procent. Het sterkst doet zich deze verbetering voor bij het waarborgen van de sociale veiligheid. Zeven van de tien scholen meten systematisch de beleving van de veiligheid en acht van de tien beschikken over vastgelegd beleid voor de preventie van incidenten en het optreden na incidenten. Ook het planmatig werken aan verbeteractiviteiten laat een stijging van 20 procent zien en heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan een systematische schoolontwikkeling richting basisarrangement. Uit de vragenlijsten komt het beeld naar voren dat de bestuurlijke schaalvergroting hierop positief van invloed is. Vaker wordt melding gemaakt van op bestuursniveau geïnitieerde projecten op het gebied van kwaliteitszorg. Zeker als scholen voorheen eenpitters waren, leidt deze schaalvergroting tot een meer gerichte wijze van werken aan kwaliteitszorg.

Hoewel exacte gegevens ontbreken, kunnen de bezochte scholen zich door het werken met ontwikkelingsperspectieven beter verantwoorden over hun opbrengsten. Dit geldt in ieder geval voor de scholen die het oordeel 'voldoende' kregen toegekend. Maar ook de groep waar dit nog niet kon, maar waar wel een basisarrangement mogelijk was, haalde in schooljaar 2006/2007 uit de leerlingen wat erin zat.

De goede ontwikkeling van het sbo en zijn toenemende opbrengstgerichtheid maken het mogelijk bij deze groep een onderzoek te doen naar de feitelijke opbrengsten die scholen realiseren. Een goede mogelijkheid, die ook bij dit onderzoek is toegepast, is de vergelijking tussen de scores van de leerlingen op de afzonderlijke onderdelen van het afsluitingsonderzoek, het capaciteitenonderzoek en de onderwijsvorm waarnaar leerlingen uitstroomden. Het is noodzakelijk hierbij tevens te betrekken of de leerlingen hun plaats in het vervolgonderwijs bestendigen door daar naar verwachting te functioneren.

In tegenstelling tot de verbetering bij het bieden en evalueren van zorg, doet zich bij analyse en het opstellen van handelingsplannen een daling voor. Met een afname van 13 procent is dit lagere percentage significant. Als zorgleerlingen zijn aangewezen op groepsplannen, profiteren zij hier nog vaak onvoldoende van. In een streven naar een beter hanteerbare aanpak in de klas, wordt de diagnostiek te weinig benut voor de planning van het onderwijs aan deze leerlingen. Hierdoor zijn groepsplannen onvoldoende verrijkt met concrete doelen die gericht zijn op

het tijdelijk intensiveren van begeleiding, door deze leerlingen aanvullende zorg te bieden.

De bezochte scholen hebben een belangrijke verbetering gerealiseerd bij het bieden van zorg en bij het evalueren hiervan. Bij deze indicatoren doet zich een stijging voor van 17 en 16 procent, waarmee de verbeteringen significant zijn. De toename van het werken met groepsplannen draagt aan dit resultaat bij. Hoewel de zorg niet altijd helder geformuleerd is of gebaseerd is op een voorafgaande analyse, vindt op basis van deze plannen wel aantoonbaar zorg plaats. Ook draagt het periodiek evalueren van de groepsplannen bij aan een systematiek van planmatig handelen, waarbij het vastgestelde resultaat de opmaat is tot het volgende plan.

De afstemming op verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen tijdens de instructie en verwerking tezamen laat bij deze groep scholen geen betere resultaten zien dan bij het pko. Op deze voor het sbo cruciale indicator heeft dus geen ontwikkeling plaatsgevonden. Een onderverdeling laat wel zien dat tijdens het verwerken van de leerstof beter wordt afgestemd op verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen, dan tijdens de instructie. Dit proces blijkt complexer. Mogelijk ligt een oorzaak in het feit dat het analyseren van de vorderingen van leerlingen wel is verbeterd, maar dat vier van de tien scholen dit nog onvoldoende doen en zo kansen laten liggen.

In de publicatie uit 2007 (Inspectie van het Onderwijs, 2007a) is gesproken over de afstemming op verschillen en over de leerlingenzorg als de twee pijlers van het speciaal basisonderwijs. Juist op deze terreinen moet het sbo zich onderscheiden van het basisonderwijs omdat daar de reden van zijn bestaan ligt. Uit de kwaliteitsonderzoeken van 2008 blijkt dat op beide terreinen nog ontwikkelingen nodig zijn:

Voor de *afstemming op verschillen* geldt dit voor vrijwel alle onderzochte indicatoren. Al eerder heeft de inspectie gewezen op het belang van een goede implementatie van de methoden, die in veel gevallen voorzien in mogelijkheden tot differentiatie. Toetsing en met name analyse vragen opnieuw de aandacht om dat waar deze stappen op gericht zijn, de feitelijke afstemming, te versterken. Ook is het de vraag of sommige organisatiemodellen voldoende mogelijkheden bieden om in te spelen op de onderwijsbehoeften van leerlingen.

Voor de *zorg* ligt het beeld genuanceerder. Hier is vooral aandacht nodig voor criteria wanneer begeleiding overgaat in zorg (ontwikkelingsperspectief) en hoe dit kan worden geconcretiseerd voor de leerlingen voor wie dit geldt. Het nader analyseren van onderwijsleerproblemen blijft te vaak steken bij een beschrijving van het probleem. Het verder in kaart brengen van hiaten en oorzaken van problemen vindt te weinig plaats. Dit leidt tot globale, niet optimaal afgestemde plannen. Het verfijnen van de veel gehanteerde aanpak van groepsplannen is voor de hele groep bezochte scholen een belangrijk speerpunt.

Verder blijkt dat met name scholen die als 'zwak' zijn getypeerd, zowel bij de signalering als bij de analyse, de uitvoering en de evaluatie van de zorg fors lager scoren dan risicoscholen en scholen met een basisarrangement.

Het leerstofaanbod laat op alle indicatoren enige vooruitgang zien. Deze is het sterkst op de doorgaande lijn in dit aanbod en van een voldoende niveau bij 69 procent van de bezochte scholen. De eerdere investering in methodische middelen en materialen krijgt nu ook in leerstofafspraken of in de uitwerking van een aanbod

in de kleutergroepen zijn beslag. Hier ligt een belangrijke voorwaarde voor een, steeds vaker in groepsplannen vastgelegd, plannend aanbod.

Voor veel leraren is het geven van feedback aan de leerlingen op hun leer- en ontwikkelingsproces nog moeilijk. Zij koppelen wel vaak adequaat terug op pedagogisch vlak, maar maken te weinig gebruik van (ortho)didactische mogelijkheden bij de reflectie op het eigen leerproces door de leerling. Positieve feedback ter versterking van het zelfbeeld komt vaak voor, gedetailleerde inhoudelijke feedback minder vaak.

Bijna 20 procent van de bezochte scholen heeft onvoldoende onderwijstijd gepland voor taal en/of rekenen en wiskunde. Qua percentages blijft de score steken op het niveau van het pko. Toch blijkt juist de onderwijstijd een significante variabele bij effectief onderwijs en onderwijsrendement, zeker in relatie tot leerwinsten bij zwakke leerlingen. Dit negatieve effect wordt met name bij de zwakke scholen versterkt, omdat zij hun onderwijstijd ook nog onvoldoende afstemmen op de onderwijsbehoeften van individuele leerlingen.

De context van de bezochte scholen laat een gunstiger beeld zien dan tijdens het pko. Dit geldt het sterkst voor ontwikkelingen op het gebied van het personeel en het minst sterk voor de leerlingenpopulatie. Met betrekking tot het laatste punt doet zich een toename voor van leerlingen met een forse problematiek. Het feit dat vrijwel alle scholen voor speciaal basisonderwijs in meerdere of mindere mate deelnemen aan ontwikkelingen rondom *Passend onderwijs*, steekt gunstig af ten opzichte van de eerdere situatie. Scholen lijken zich beter bewust van hun plaats binnen het continuüm van zorg van basisonderwijs – speciaal basisonderwijs – speciaal onderwijs. Ook blijkt door scholing en begeleiding flink te zijn geïnvesteerd in de inhoud van het onderwijs en in het bevorderen van de professionaliteit van de leraren.

Vervolg van het toezicht

Op basis van het uitgevoerde onderzoek bij de zwakke en risicovolle scholen voor speciaal basisonderwijs blijkt binnen een relatief korte termijn kwaliteitsverbetering mogelijk. Deze verbeteringen concentreren zich met name rond het ontwikkelingsperspectief. De Inspectie van het Onderwijs heeft veel waardering voor de wijze waarop dit door het SBO breed wordt gedragen. Het besef dat een ontwikkelingsperspectief essentieel bijdraagt aan meer plannend en resultaatgericht onderwijs, kent inmiddels veel medestanders in het onderwijsveld. In dat licht lijkt een verdere ontwikkeling met betrekking tot verantwoording van de resultaten van het onderwijs haalbaar. Nu is het nog niet mogelijk om de scholen op basis van hun opbrengstverantwoording te beoordelen omdat daarvoor op dit moment een betrouwbare maat nog ontbreekt.

Toch wil de inspectie samen met het speciaal basisonderwijs deze stap gaan zetten. Daarvoor is het nodig dat naast de ontwikkelingsperspectieven ook de uitstroomgegevens van de scholen systematisch worden verzameld. Hoewel alle scholen weten waar hun leerlingen na de speciale basisschool naartoe gaan, ontbreekt de systematiek om te bepalen of dit uitstroomperspectief ook past bij de mogelijkheden van de leerling en of de school kan aantonen het maximale rendement uit de leerling te halen. Voor de leerling en zijn ouders ligt hier voor de school de eerste

prioriteit. Zij hebben er recht op om te weten dat het resultaat 'aan de maat' is. De verantwoording van de opbrengsten is in de tweede plaats belangrijk voor de kwaliteitszorg van de school en maakt de keuzes ten aanzien van het onderwijs-leerproces inzichtelijk voor alle betrokkenen. In de derde plaats zijn de opbrengsten van belang voor de externe toezichthouder. In het huidige risicogestuurde toezicht van de Inspectie van het Onderwijs, spelen de resultaten van het onderwijs een belangrijke rol. Ze geven een signaal af op basis waarvan de mate en de intensiteit van het toezicht mede kan worden bepaald. Uiteraard spelen daarnaast nog andere factoren een rol bij het bepalen van het toezicht door de inspectie. Tot slot is het verantwoorden van opbrengsten belangrijk voor het imago van het speciaal basisonderwijs.

Uit een aantal wetenschappelijke onderzoeken in de afgelopen jaren blijkt, dat het niveau op de vakken Nederlandse taal en rekenen en wiskunde rond groep 5 van het basisonderwijs schommelt (Cito, 2009). Met dit niveau lopen leerlingen een hoog risico op uitval in het voortgezet onderwijs en/of plaatsing in het voortgezet speciaal onderwijs. Ontwikkelingsperspectieven, gekoppeld aan verantwoording van de opbrengsten, kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan nuancering van dit beeld, maar kunnen scholen bovenal stimuleren de ambities voor leerlingen naar boven toe bij te stellen.

In de komende jaren zal de Inspectie van het Onderwijs het toezicht op het speciaal basisonderwijs sterker vorm geven aan de hand van de opbrengsten. Dat een dergelijke beoordeling tot stand zal komen met betrokkenen uit het veld van het speciaal basisonderwijs spreekt voor zich. De afgelopen jaren hebben laten zien dat essentiële kwaliteitsverbetering beslist mogelijk is gebleken en ook de uitkomsten in dit rapport zijn daar een bewijs van.

Literatuur

Cito (2009). *Peiling van de rekenvaardigheid en de taalvaardigheid in groep 4 en groep 8*. Arnhem: Cito.

Inspectie van het Onderwijs (2002). *De kwaliteit van het speciaal basisonderwijs. Nulmeting bij een nieuw schooltype*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2003). *Toezichtkader Primair Onderwijs. Inhoud en werkwijze van het inspectietoezicht conform de WOT*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2004a). *Specifieke aanpak wachtlijsten Speciaal Onderwijs. Inspectie monitor van 49 samenwerkingsverbanden WSNS*. Eindrapport. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2004b). *Onderwijsverslag over het jaar 2003*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2004c). *Leren van elkaar. SBO-schoolportretten*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2005). *Onderwijsverslag over het jaar 2004*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2006). *Onderwijsverslag over het jaar 2005*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2007a). *De kwaliteit van het speciaal basisonderwijs in 2005 en 2006*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2007b). *Themarapportage over de kwaliteitsverbetering in het speciaal basisonderwijs*. Interne notitie. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2007c). *Onderwijsverslag over het jaar 2006*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Bijlage I

Overzicht indicatoren en toelichting kwaliteitsonderzoek 2008

Kwaliteitsaspect: kwaliteitszorg

1.1 De school heeft inzicht in de verschillen in onderwijsbehoeften van haar leerlingenpopulatie.

De school geeft er blijk van kennis te hebben van de kenmerken van haar schoolbevolking. Zij kent de onderwijsbehoeften van de doelgroep en zij verbindt daaraan consequenties voor de gewenste inrichting van het onderwijs.

1.2 De school evalueert jaarlijks systematisch de kwaliteit van haar opbrengsten.

De school meet door middel van landelijk genormeerde toetsen de tussentijdse resultaten voor Nederlandse taal en rekenen en wiskunde.

Ze meet de resultaten aan het eind van de schoolperiode door een afsluitingsonderzoek naar de capaciteiten en de schoolvorderingen van de leerlingen. Bij dit laatste meet zij de resultaten voor Nederlandse taal en rekenen en wiskunde op basis van of in vergelijking met het eigen leerlingvolgsysteem.

De school gebruikt deze schoolverlatersprocedure tevens om te bepalen of zij haar doelstellingen voor elke individuele leerling, zoals vastgelegd in het ontwikkelingsperspectief, heeft behaald. Zij trekt – zo mogelijk mede op basis van trendanalyses – daaruit consequenties in het kader van de schoolontwikkeling en legt de uitkomsten daarvan vast. Op deze wijze beschikt zij (als tegenhanger van het individuele niveau van het kwaliteitsaspect 'begeleiding') over informatie over haar intern rendement op schoolniveau.

Daarnaast analyseert de school haar opbrengsten per vakgebied (bijv. technisch lezen) voor cohorten leerlingen. Hierdoor komt ook op groepsniveau informatie beschikbaar over de leervorderingen van de leerlingen in relatie tot de te behalen doelen.

Het systematische karakter van de evaluatie blijkt uit de regelmaat, de duidelijke procedures, instrumenten en criteria. Het is positief, maar niet per se vereist voor een voldoende, wanneer de school haar analyse nog verder uitbreidt met andere leergebieden of vaardigheden naast Nederlandse taal en rekenen-wiskunde.

1.3 De school evalueert regelmatig het leren en onderwijzen.

De school evalueert op een betrouwbare wijze of het leren en onderwijzen voldoet aan de doelen die zij in het schoolplan en/of andere schooldocumenten heeft vastgelegd. Wat betreft die doelen kan de school verwijzen naar wettelijke eisen en zelf gekozen onderwijsleerpakketten of methodes, didactische en klassenmanagementmodellen en instrumenten voor zelfevaluatie, die naar hun aard doelstellingen bevatten. Voorbeelden om vast te stellen of deze doelen zijn bereikt, zijn checklists voor didactiek en klassenmanagement, observatielijsten voor instructiemodellen of (zelf)evaluatievragenlijsten voor aspecten van leraargedrag.

Een evaluatie omvat het meten, analyseren en waarderen in het kader van de kwaliteitsontwikkeling van de school. Vereist is dat een school haar leren en on-

derwijzen met regelmaat evalueert, dat wil zeggen dat binnen vier jaar het leren en onderwijzen (nagenoeg) volledig is geëvalueerd. Ook andere belanghebbenden dan directie en team, te denken valt aan ouders/verzorgers en leerlingen, worden betrokken. De school trekt conclusies uit de (zelf)evaluatie ten behoeve van borging en/of verbetering.

1.4 De school werkt planmatig aan verbeteractiviteiten.

De school werkt op grond van de evaluaties beargumenteerd aan verbeteractiviteiten. De doelen ervan zijn meetbaar en concreet genoeg uitgewerkt.

Met 'meetbaar' wordt hier bedoeld dat de verbeterdoelen zijn vertaald in termen van waarneembare effecten. Met "concreet" wordt bedoeld dat de beoogde verbeteringen zijn uitgewerkt in een plan van aanpak, werkplan, tijdpad of stappenplan. Vooraf wordt aangegeven waarom en op welke wijze de school aan de verbeteractiviteiten wil gaan werken, wie waarvoor verantwoordelijk is, wie de uitvoering op zich nemen en op welke wijze de resultaten worden vastgesteld, geëvalueerd en geborgd. Daarnaast blijkt uit de rapportages en verstrekte informatie dat de school feitelijk een aantal verbeteractiviteiten heeft uitgevoerd of daarmee nog bezig is.

1.5 De school borgt de kwaliteit van het leren en onderwijzen.

De school heeft de afspraken en procedures gericht op het behouden van kwaliteit op een concrete en controleerbare manier vastgelegd in een voor de teamleden herkenbaar document. Ook gaat de school systematisch na of betrokkenen nog overeenkomstig de afspraken en procedures handelen. Dit actief vasthouden van het bereikte heeft in ieder geval betrekking op afgesloten verbeteractiviteiten.

De school kan 'het borgen' zichtbaar maken door aan te geven dat zij de betreffende procedures en afspraken (bij afgesproken verbeteractiviteiten) heeft beschreven. Bovendien blijkt aantoonbaar dat een leidinggevende regelmatig de (nieuwe) gang van zaken toetst aan de gemaakte afspraken. Bij "leren en onderwijzen" kan het gaan om alle onderdelen van het onderwijsleerproces, zoals het didactisch en pedagogisch handelen van leraren, de begeleiding en de zorg, alsmede het schoolklimaat, het leerstofaanbod en de onderwijstijd. De uitkomsten van de controleactiviteiten van de schoolleiding worden met de teamleden besproken.

1.7 De school waarborgt de sociale veiligheid voor leerlingen en personeel.

Van scholen wordt verwacht dat zij een actief beleid voeren op het gebied van de sociale veiligheid voor leerlingen en personeel. Indicatief daarvoor is in de eerste plaats dat de school op de hoogte is van de feitelijke situatie. Dit houdt in dat de school op de hoogte is van de veiligheidsbeleving door leerlingen en personeel en van incidenten die zich op het gebied van de sociale veiligheid voordoen. In de tweede plaats mag van de school worden verwacht dat zij beleidsmatig voldoende doet om door afspraken en gerichte acties incidenten zo veel mogelijk te voorkomen. Dit houdt in dat de school een uitgewerkt veiligheidsbeleid heeft dat aandacht besteedt aan de preventie van incidenten en dat dit beleid regelmatig (eens per twee jaar) wordt geëvalueerd en bijgesteld. In de derde plaats moet de school beleidsmatig voldoende doen om door afspraken en gerichte acties incidenten adequaat af te handelen als ze toch optreden. Dit houdt in dat zij een uitgewerkt veiligheidsbeleid heeft dat aandacht besteedt aan de afhandeling van incidenten en dat dit beleid regelmatig (eens per twee jaar) wordt geëvalueerd en bijgesteld.

Kwaliteitsaspect: aanbod

3.1 * De aangeboden leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde zijn dekkend voor de kerndoelen.

In de WPO is in artikel 9, lid 5 en 6 vastgelegd dat het leerstofaanbod aan de kerndoelen dient te voldoen. Als vervolg op de aanpak die bij de vorige waarderingskaders is gehanteerd (regulier schooltoezicht sbo en periodiek kwaliteitsonderzoek sbo), gaat de inspectie alleen voor Nederlandse taal en rekenen en wiskunde na of dit aanbod aan de kerndoelen voldoet. De inspectie toetst en beoordeelt daartoe of de leerinhouden conform de gebruikte methoden aan de kerndoelen voldoen. Voldoet een methode niet aan de kerndoelen, dan moet de school kunnen aantonen dat zij de hiaten in dat aanbod heeft opgevuld met aanvullende materialen. Als het aanbod niet of op onderdelen is ontleend aan methoden, dan zijn de leerinhouden zo omschreven dat de inspectie na kan gaan of deze aan de kerndoelen voldoen. Uit de groepsplannen in relatie tot de individuele handelingsplannen, uit de groepsregistratie of het logboek, uit vragen aan leraren en uit de resultaten op tussentijdse toetsen moet blijken dat de leerinhouden ook feitelijk worden aangeboden.

3.4 * De leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde worden aan voldoende leerlingen aangeboden tot en met het niveau van leerjaar 8.

In het sbo gaat het bij deze indicator over de vraag of deze leerinhouden zo mogelijk worden aangeboden tot en met het niveau van groep 8 basisonderwijs. Aan 'voldoende leerlingen' betekent in het sbo feitelijk aan 'sommige leerlingen'. Hierbij zijn twee dingen van belang. Allereerst moet het totale methodische aanbod, zoals bij 3.1 beoordeeld, tot en met de middelen en materialen van groep 8 op de school aanwezig zijn. Ten tweede is voor de vraag of 'voldoende' leerlingen deze leerstof krijgen aangeboden het ontwikkelingsperspectief van belang. Leerlingen voor wie in dit ontwikkelingsperspectief wordt aangegeven dat hun eindresultaat voor Nederlandse taal en/of rekenen en wiskunde ligt op het niveau van leerjaar 8, krijgen de bijbehorende leerinhouden ook feitelijk aangeboden.

3.5 De leerinhouden in de verschillende leerjaren sluiten op elkaar aan.

De leerinhouden in de opeenvolgende groepen van de school moeten goed op elkaar aansluiten. Bij een methodisch aanbod is deze opeenvolging conform de doorgaande lijn uit methode. Voor het oordeel 'voldoende' is er sprake van consistent opgebouwde blokken leerstof met leerlijnen en tussendoelen, die als een plannend aanbod functioneren.

Ook als de school niet over methoden beschikt, dienen de leerinhouden in leerlijnen met tussendoelen beschreven te zijn. Dit geldt eveneens als structureel remediërende programma's worden gebruikt in plaats van leerstofonderdelen uit de reguliere methoden.

De JRK-groep (jonge risico kinderen; niveau groep 1 en 2 basisonderwijs) werkt op basis van een beredeneerd aanbod waarop de leerinhouden van de volgende onderbouwgroep aansluiten. Verder moet in alle groepen gebruik worden gemaakt van de methoden die de school hanteert. Structureel bij leerlingen voor wie dit kan, incidenteel bij leerlingen voor wie dit anders moet. Dit is terug te vinden in het groepsplan en het hieraan gerelateerde individuele handelingsplan.

3.6 De leerinhouden voor Nederlandse taal en rekenen en wiskunde zijn afgestemd op de onderwijsbehoeften van individuele leerlingen.

Voor haar aanbod maakt de school gebruik van methoden die, naast reteaching en remediëring, mogelijkheden bieden voor herhalings- en verrijkingsstof. Daarnaast gebruikt de school voor leerlingen met specifieke hulpvragen additionele leermaterialen, toegesneden remediërende materialen, materialen voor NT2 en teacher-free materialen, onder andere in de vorm van software. Dit alles maakt het mogelijk om de leerinhouden af te stemmen op de onderwijsbehoeften van zowel zwakkere als de relatief betere leerlingen.

3.8 * De school met een substantieel aantal leerlingen met een taalachterstand biedt leerinhouden aan bij Nederlandse taal die passen bij de onderwijsbehoeften van deze leerlingen.

Iedere school voor sbo kent een substantieel aantal leerlingen met een taalachterstand. Uit het leerstofaanbod is duidelijk dat de school weloverwogen keuzes heeft gemaakt om tegemoet te komen aan deze taalachterstand. Dit blijkt in ieder geval uit de keuze van een methode voor Nederlandse taal waarin een expliciet en herkenbaar aanbod is opgenomen dat gericht is op het vergroten van de woordenschat, al of niet als onderdeel van een NT-2 lijn. Daarnaast en aanvullend is er een aanbod dat specifiek is gericht op woordenschatverrijking als de school een substantieel deel (gedacht moet worden aan 20 procent of meer) niet-Nederlandstalige leerlingen kent en de methode niet in een NT-2 lijn voorziet. Tevens besteedt de school aandacht aan de taalontwikkeling binnen de overige vakken. Waar mogelijk zijn ook doelen voor opbrengsten vastgelegd.

Kwaliteitsaspect: didactisch handelen

6.1 * De leraren realiseren een taakgerichte werksfeer.

Om een taakgerichte werksfeer te realiseren, zorgen leraren voor een goede structuur in de onderwijsactiviteiten, zorgen zij voor een doelmatig klassenmanagement en maken zij de leerlingen duidelijk welke leerhouding (luisterend, actief) in verschillende onderwijsleersituaties van hen wordt verwacht. Daarnaast hebben de leraren duidelijke gedragsregels en zorgen zij ervoor dat deze worden nageleefd. Hierdoor is er sprake is van een ordelijk verloop van het onderwijsleerproces en heerst er rust en orde, waarin goed geluisterd en geconcentreerd gewerkt kan worden.

6.3 * De leraren leggen duidelijk uit.

Een duidelijke uitleg is doelmatig en beknopt. Ze bevat een terugblik op eerdere lessen, plaatst de leerstof in een betekenisvolle context, actualiseert voorkennis, verloopt in kleine stappen en bevat voldoende herhaling. De leraren vatten de uitleg regelmatig samen en bieden de leerlingen de gelegenheid vragen te stellen. Leraren gebruiken bij hun uitleg in voldoende mate hulpmiddelen als het bord om te visualiseren en didactische materialen om te demonstreren.

6.6 De leraren geven de leerlingen feedback op hun leer- en ontwikkelingsproces.

De leraren geven feedback, waaronder schriftelijke feedback op gemaakt werk, op het antwoord, het resultaat of het product van leerlingen. Voorts geven zij feedback op de wijze waarop dat antwoord, het resultaat of het product tot stand is gekomen en – indien van toepassing – op het sociaal functioneren bij de uitgevoerde taak

(groepsproces). Ook bieden leraren de leerlingen gelegenheid feedback te geven op elkaars antwoord, oplossingsstrategie en sociaal functioneren.

Bij dit alles zijn de leraren alert op de bijdrage van hun feedback aan een positief zelfbeeld, zeker bij faalangstige leerling die gesterkt worden in hun ontwikkelingsproces.

8.1 * De leerlingen zijn actief betrokken bij de onderwijsactiviteiten.

De betrokkenheid van de leerlingen kan onder meer blijken uit het feit dat leerlingen actief luisteren en opletten tijdens de instructie; er is een goede individuele betrokkenheid. Ook is het een positieve indicatie als leerlingen zich geïnteresseerd tonen en geconcentreerd en taakgericht bezig zijn met hun werk. Op al deze punten tonen leerlingen zich 'actieve leiders'.

Kwaliteitsaspect: afstemming

4.1 De school heeft voor Nederlandse taal en rekenen en wiskunde onderwijstijd gepland conform het landelijk gemiddelde van scholen met een vergelijkbare leerlingenpopulatie.

In haar roosterplanning heeft de school minimaal 50 procent van haar onderwijstijd gereserveerd voor onderwijs in Nederlandse taal en rekenen en wiskunde. In de groepen wordt gemiddeld ruim negen uur aan Nederlandse taal besteed en ruim vier uur aan rekenen en wiskunde.

4.5 De school stemt de hoeveelheid tijd voor leren en onderwijzen bij Nederlandse taal en rekenen en wiskunde af op de onderwijsbehoeften van leerlingen.

Naar aanleiding van tegenvallende of juist meevallende resultaten van toetsen op tussenmomenten past de school de onderwijstijd voor Nederlandse taal en rekenen en wiskunde voor subgroepen of voor individuele leerlingen aantoonbaar aan. De school kan deze differentiatie in onderwijstijd naar boven of naar beneden, behalve vanuit toetsresultaten, beredeneren vanuit belemmerende of compenserende leerlingfactoren. Hierbij is het vastgestelde individuele ontwikkelingsperspectief de maatstaf.

Tijdens de reguliere lessen en/of momenten van zelfstandig werken en/of remedial teaching blijkt dat voor subgroepen of individuele leerlingen deze differentiatie in onderwijstijd ook plaatsvindt, waar nodig op basis van handelingsplannen en/of groepsplannen.

7.1 De leraren volgen de vorderingen van hun leerlingen systematisch.

De leraren bepalen regelmatig de vorderingen en ontwikkeling (waaronder de sociaal-emotionele) van de leerlingen met de hun daartoe ter beschikking staande middelen, zoals observatie-instrumenten, methodegebonden toetsen, proefwerken en dictees. Zij administreren de resultaten op groepsniveau op overzichtelijke wijze.

7.2 De leraren analyseren de vorderingen van de leerlingen om vast te stellen wat de aanpassingen van het aanbod en/of het onderwijsleerproces moeten zijn voor de groep.

De leraren controleren tussentijds de vorderingen in de methode (voortgangstoetsen en ander, met name schriftelijk werk) op problemen die zich hierbij voordoen. Uit de groepsregistratie of het logboek blijkt dat zij analyses maken van

leerresultaten, zoals foutenanalyses op (sub)groepsniveau. De leraren gebruiken deze voor reflectie op de leerinhouden en het onderwijsleerproces. Hun analyse heeft preventief handelen als doel; uit de analyses trekken zij conclusies voor de voorbereiding van volgende lessen of om de lesaanpak of –inhoud voor de (sub) groep aan te passen.

7.3.1 De leraren stemmen de instructie af op de verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen.

Leraren differentiëren de onderwijsactiviteiten voor leerlingen die dat nodig hebben. Zij richten zich expliciet tot zwakkere of juist betere leerlingen, geven hen vaker beurten en extra voorbeelden. De leraren geven extra leerhulp aan leerlingen die dat nodig hebben, door aparte voor-, her- of neveninstructie aan te bieden. Leerlingen voor wie de instructie niet is bedoeld zetten zij aan het werk. In het kader van aanvullende hulp (bijvoorbeeld met een handelingsplan) bieden zij geplande extra instructie en inoefenen aan. Het werken met niveaugroepen alleen is ontoereikend om deze indicator als voldoende te beoordelen.

7.3.2 De leraren stemmen de verwerking af op de verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen.

Behalve bij de instructie is ook bij de verwerking waar nodig sprake van tempo- en inhoudelijke differentiatie: leraren geven betere leerlingen meer en andere verwerkingsopdrachten dan zwakkere leerlingen. De opdrachten sluiten aantoonbaar aan bij de ontwikkelingsniveaus van de leerlingen. Ook kan aan leerlingen eigen keuzemogelijkheden worden geboden. In het kader van aanvullende hulp (bijvoorbeeld met een handelingsplan) verwerken de leerlingen remediërende leerstof of leerstof die tot doel heeft verdere uitval te voorkomen.

Kwaliteitsaspect: begeleiding

10.1 * De school gebruikt een samenhangend systeem van instrumenten en procedures voor het volgen van de prestaties en de ontwikkeling van de leerlingen.

De leer- en ontwikkelingsprogressie van leerlingen wordt gewaardeerd door een pakket van instrumenten, dat passend is bij de kenmerken van de leerlingenpopulatie. Het gaat dan om landelijk genormeerde, valide en betrouwbare toetsen ten minste op het gebied van de Nederlandse taal en rekenen en wiskunde, aangevuld met gestructureerde observaties en methodegebonden toetsen. Deze worden zowel bij de kleuters in de JRK-groepen (de 'jonge risico kinderen') afgenomen als in de leerjaren erna. Over het gebruik van deze instrumenten, de interpretatie en de verwerking van de verkregen gegevens zijn op teamniveau afspraken gemaakt.

10.3 De school stelt bij plaatsing voor iedere leerling een ontwikkelingsperspectief vast.

De school stelt op basis van dossieranalyse en eigen aanvullend onderzoek de mogelijkheden en beperkingen van iedere leerling vast. Aansluitend stelt de school zo spoedig mogelijk na plaatsing een ontwikkelingsperspectief voor iedere leerling vast. Hierin geeft zij voor een bepaalde, langere periode de verwachte ontwikkeling aan. Dit ontwikkelingsperspectief is gebaseerd op de verwachte uitstroom en is sturend voor het aanbod aan de leerling.

10.5 De school volgt of de leerling zich ontwikkelt conform het ontwikkelingsperspectief en maakt naar aanleiding hiervan beredeneerde keuzes.

Tenminste éénmaal per jaar stelt de school voor iedere leerling vast of de ontwikkeling gunstiger, conform of ongunstiger is dan het eerdere ontwikkelingsperspectief. Op basis hiervan handhaaft de school het perspectief of stelt zij dit naar boven of naar beneden bij.

Dit leidt voor elke leerling tot een afweging en tot beredeneerde keuzes voor het plannend inrichten van het aanbod en zijn of haar doorstroom binnen de school. Ouders, en zo mogelijk de leerling, worden hierover tijdig geïnformeerd en hierbij betrokken. Te maken door- en uitstroomkeuzes komen in overeenstemming met de ouders tot stand.

Kwaliteitsaspect: zorg

11.1 De school signaleert vroegtijdig welke leerlingen zorg nodig hebben.

In relatie tot de kenmerken van de leerlingenpopulatie en op basis van het gebruikte leerlingvolgsysteem heeft de school criteria vastgelegd waarin is aangegeven wanneer men vindt dat de ontwikkeling stagneert, c.q. de uitval significant wordt in relatie tot het opgestelde ontwikkelingsperspectief. Begeleiding (van alle leerlingen) wordt gevolgd door zorg, voor een selectie van leerlingen.

Deze criteria voor uitval zijn voorhanden voor sociaal-emotionele ontwikkeling, taalontwikkeling, wiskundige oriëntatie, (voortgezet) technisch lezen, begrijpend lezen en rekenen en wiskunde en leiden tot een adequate en vroegtijdige signalering van zorgleerlingen.

11.2 Op basis van een analyse van de verzamelde gegevens, bepaalt de school de aard van de zorg voor de zorgleerlingen.

De verzamelde gegevens over het actuele leer- en ontwikkelingsproces van de leerling worden geanalyseerd. Deze analyse wordt zonodig gevolgd door diagnostisch onderzoek door een intern begeleider, een orthopedagoog en/of andere functionarissen. Analyse en diagnose leiden tot een onderbouwde planning van het (ortho-)pedagogisch, (ortho-)didactisch (en/of therapeutisch) handelen in de vorm van een individueel handelingsplan (IHP). Dit plan is gericht op het wegnemen van geconstateerde belemmeringen en/of het op gang brengen van het bij de leerling passende leer- en ontwikkelingsproces en is curatief van aard.

Het handelingsplan bevat tenminste de volgende componenten: de te bereiken leerdoelen, de (hulp)middelen en materialen die worden ingezet om het doel te bereiken (inclusief ICT), de (ortho)pedagogische aanpak die de leraar hanteert, de (ortho)didactische aanpak die de leraar hanteert, de specifieke maatregelen op het gebied van de leertijd en de wijze (wie en manier van evaluatie) waarop de vorderingen van de leerling worden gevolgd.

11.3 * De school voert de zorg planmatig uit.

De teamleden en betrokken functionarissen voeren de afspraken uit die in de handelingsplanning zijn gemaakt. Uit de praktijk en de planning van de lessen en uit het leerlingdossier blijkt dat consequent wordt gewerkt aan de uitvoering van de handelingsplanning. Het handelingsplan stuurt het handelen van de teamleden, zowel uit het oogpunt van planning als uit het oogpunt van het handelen.

11.4 De school gaat de effecten van de zorg na.

Binnen de systematiek van de groeps/leerlingbesprekingen wordt nagegaan of de doelen uit de handelingsplanning zijn gerealiseerd en of het hulptraject adequaat was. Deze evaluatie leidt tot keuzes voor het vervolgtraject. Tevens wordt nagegaan of de evaluatie consequenties heeft voor het ontwikkelingsperspectief van de leerling zoals dat door de school in overleg met de ouders/verzorgers werd vastgesteld.

Kwaliteitsaspect: opbrengsten

12.1 De resultaten van de leerlingen aan het eind van de schoolperiode liggen ten minste op het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht.

De school verantwoordt zich over de eindopbrengsten van haar onderwijs. Hiervoor wordt het eerder opgestelde ontwikkelingsperspectief vergeleken met de resultaten die de leerlingen aan het einde van de schoolperiode hebben behaald op genormeerde methodeonafhankelijke toetsen (voor hoeveel leerlingen wordt de dle- of vaardigheidsscore gehaald die als doel werd gesteld?) en met hun feitelijke uitstroom. Als voor alle uitstromers ontwikkelingsperspectieven beschikbaar zijn, is een oordeel over de eindopbrengsten mogelijk. Hierbij wordt ook gewogen of het ambitieniveau van het ontwikkelingsperspectief adequaat was.

Als (nog) geen ontwikkelingsperspectieven zijn opgesteld, vindt een inventarisatie plaats aan de hand van uitstroomgegevens. In dit geval wordt géén oordeel gegeven maar wordt wel een uitspraak gedaan over of de school in voldoende of in onvoldoende mate uit de leerlingen heeft gehaald wat erin zat. Deze uitspraak is mede bepalend voor het vervolgtoezicht.

Kwaliteitsaspect: wet- en regelgeving

- De school heeft de vastgestelde schoolgids aan de inspectie toegestuurd.
- De school heeft het vastgestelde schoolplan aan de inspectie toegestuurd.
- Het bestuur heeft het vastgestelde zorgplan aan de inspectie toegestuurd.
- De geplande onderwijstijd voldoet aan de wettelijke eisen.

Bijlage II

Percentage voldoende op de scores kernindicatoren

(Peildatum eind januari 2009)

Het betreft de volgende groepen:

- alle zwakke en risicovolle scholen uit het pko 2005-2006 (ko 2008)
- alle zwakke en risicovolle scholen uit het pko 2005-2006 (pko2 05/06)
- het positieve of negatieve verschil tussen de percentages van 2008 en 2005/2006 (verschil)

Kwaliteitsaspect: Kwaliteitszorg				
nr.	Indicator	ko 2008	pko2 05/06	verschil
1.1	De school heeft inzicht in de verschillen in onderwijsbehoeften van haar leerlingenpopulatie.	86	75	+11
1.2	De school evalueert jaarlijks systematisch de kwaliteit van haar opbrengsten.	33	22	+11
1.3	De school evalueert regelmatig het leren en onderwijzen.	51	42	+9
1.4	De school werkt planmatig aan verbeteractiviteiten.	84	64	+20
1.5	De school borgt de kwaliteit van het leren en onderwijzen.	58	39	+19
1.7	De school waarborgt de sociale veiligheid voor leerlingen en personeel.	82	52	+30

Kwaliteitsaspect: Aanbod				
nr.	Indicator	ko 2008	pko2 05/06	verschil
3.1	De aangeboden leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde zijn dekkend voor de kerndoelen.	87	79	+8
3.4	De leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde worden aan voldoende leerlingen aangeboden tot en met het niveau van leerjaar 8.	93	88	+5
3.5	De leerinhouden in de verschillende leerjaren sluiten op elkaar aan.	69	49	+20
3.6	De leerinhouden voor Nederlandse taal en rekenen en wiskunde zijn afgestemd op de onderwijsbehoeften van individuele leerlingen.	96	90	+6
3.8	De school met een substantieel aantal leerlingen met een taalachterstand biedt leerinhouden aan bij Nederlandse taal die passen bij de onderwijsbehoeften van deze leerlingen.	90	82	+8

Kwaliteitsaspect: Didactisch handelen				
nr.	Indicator	ko 2008	pko2 05/06	verschil
6.1	De leraren realiseren een taakgerichte werksfeer.	99	98	+1
6.3	De leraren leggen duidelijk uit.	96	96	gelijk
6.6	De leraren geven de leerlingen feedback op hun leer- en ontwikkelingsproces.	43	38	+5
8.1	De leerlingen zijn actief betrokken bij de onderwijsactiviteiten.	98	93	+5

Kwaliteitsaspect: Afstemming				
nr.	Indicator	ko 2008	pko2 05/06	verschil
4.1	De school heeft voor Nederlandse taal en rekenen en wiskunde onderwijstijd gepland conform het landelijk gemiddelde van scholen met een vergelijkbare leerlingenpopulatie	82	83	-1
4.5	De school stemt de hoeveelheid tijd voor leren en onderwijzen bij Nederlandse taal en rekenen en wiskunde af op de onderwijsbehoeften van leerlingen	65	61	+4
7.1	De leraren volgen de vorderingen van hun leerlingen systematisch	85	83	+2
7.2	De leraren analyseren de vorderingen van de leerlingen om vast te stellen wat de aanpassingen van het aanbod en/of het onderwijsleerproces moeten zijn voor de groep	58	47	+11
7.3.1	De leraren stemmen de instructie af op de verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen	62	58	gelijk
7.3.2	De leraren stemmen de verwerking af op de verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen	82		

Kwaliteitsaspect: Begeleiding				
nr.	Indicator	ko 2008	pko2 05/06	verschil
10.1	De school gebruikt een samenhangend systeem van instrumenten en procedures voor het volgen van de prestaties en de ontwikkeling van de leerlingen.	91	89	+2
10.3	De school stelt bij plaatsing voor iedere leerling een ontwikkelingsperspectief vast.	62	14	+48
10.5	De school volgt of de leerling zich ontwikkelt conform het ontwikkelingsperspectief en maakt naar aanleiding hiervan berekenende keuzes.	24	12	+12

Kwaliteitsaspect: Zorg				
nr.	Indicator	ko 2008	pko2 05/06	verschil
11.1	De school signaleert vroegtijdig welke leerlingen zorg nodig hebben.	77	80	-3
11.2	Op basis van een analyse van de verzamelde gegevens, bepaalt de school de aard van de zorg voor de zorgleerlingen.	58	71	-13
11.3	De school voert de zorg planmatig uit.	76	59	+17
11.4	De school gaat de effecten van de zorg na.	70	54	+16

Kwaliteitsaspect: Opbrengsten

nr.	Indicator		ko 2008	pko2 05/06	verschil
12.1	De resultaten van de leerlingen aan het eind van de schoolperiode liggen ten minste op het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht.	V	24	2	(+22)
		O	0	3	
		GO	76	95	

Bijlage III

Percentages voldoende naar toezichtarrangement

Iedere tabel van deze bijlage is een verbijzondering van een onderdeel van de tabellen uit hoofdstuk 4. De kolom 'ko 2008', waarin het percentage is aangegeven van alle 140 scholen die bij dit kwaliteitsonderzoek voldoende scoorden, wordt in de eerste drie kolommen van de onderstaande tabellen onderverdeeld naar de toezichtarrangementen zoals die in het onderhavige onderzoek zijn toegekend. Deze arrangementen zijn in hoofdstuk 2.3 toegelicht.

De grootte van de groep in 2008 is totaal 136, achtereenvolgens bestaande uit 19 'zwakke' scholen, 38 'risicovolle scholen' (tezamen 57 zwakke scholen) en 79 scholen met een basisarrangement.

In 2008 zijn er tevens vier zeer zwakke scholen (zie tabel 6.1). Zij zijn, gezien hun aantal en omdat voor deze scholen een specifiek traject geldt, niet in deze tabellen opgenomen. Voor iedere groep zijn de percentages voldoende op elke indicator opgenomen. De laatste twee kolommen zijn een onderverdeling van de kolom 'pko2 05/06' en geven de percentages voldoende weer van de 70 zwakke en van de 76 risicovolle scholen bij het pko.

Voor iedere tabel geldt derhalve dat de drie kolommen links, dezelfde groep scholen betreft als de twee kolommen rechts.

Kwaliteitszorg, onderverdeeld naar toezichtarrangement

nr.	Indicator	zwak 2008 n=19	risico 2008 n=38	basis 2008 n=79	zwak 2005/2006 n=70	risico 2005/2006 n=76
1.1	De school heeft inzicht in de verschillen in onderwijsbehoeften van haar leerlingenpopulatie.	79	86	91	77	74
1.2	De school evalueert jaarlijks systematisch de kwaliteit van haar opbrengsten.	5	14	50	10	32
1.3	De school evalueert regelmatig het leren en onderwijzen.	16	47	63	50	35
1.4	De school werkt planmatig aan verbeteractiviteiten.	68	86	90	55	72
1.5	De school borgt de kwaliteit van het leren en onderwijzen	29	50	71	30	47
1.7	De school waarborgt de sociale veiligheid voor leerlingen en personeel.	65	89	86	36	65

Aanbod, onderverdeeld naar toezichtarrangement

nr.	Indicator	zwak 2008 n=19	risico 2008 n=38	basis 2008 n=79	zwak 2005/2006 n=70	risico 2005/2006 n=76
3.1	De aangeboden leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde zijn dekkend voor de kerndoelen.	82	89	91	79	79
3.4	De leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde worden aan voldoende leerlingen aangeboden tot en met het niveau van leerjaar 8.	88	92	97	85	90
3.5	De leerinhouden in de verschillende leerjaren sluiten op elkaar aan.	37	58	83	36	59
3.6	De leerinhouden voor Nederlandse taal en rekenen en wiskunde zijn afgestemd op de onderwijsbehoeften van individuele leerlingen.	88	97	100	85	94
3.8	De school met een substantieel aantal leerlingen met een taalachterstand biedt leerinhouden aan bij Nederlandse taal die passen bij de onderwijsbehoeften van deze leerlingen.	71	100	92	80	84

Didactisch handelen, onderverdeeld naar toezichtarrangement

nr.	Indicator	zwak 2008 n=19	risico 2008 n=38	basis 2008 n=79	zwak 2005/2006 n=70	risico 2005/2006 n=76
6.1	De leraren realiseren een taakgerichte werksfeer.	100	97	100	97	99
6.3	De leraren leggen duidelijk uit.	88	97	99	97	96
6.6	De leraren geven de leerlingen feedback op hun leer- en ontwikkelingsproces.	21	47	48	42	35
8.1	De leerlingen zijn actief betrokken bij de onderwijsactiviteiten.	100	97	99	91	94

Afstemming onderverdeeld naar toezichtarrangement

nr.	Indicator	zwak 2008 n=19	risico 2008 n=38	basis 2008 n=79	zwak 2005/2006 n=70	risico 2005/2006 n=76
4.1	De school heeft voor Nederlandse taal en rekenen en wiskunde onderwijstijd gepland conform het landelijk gemiddelde van scholen met een vergelijkbare leerlingenpopulatie	82	86	82	80	86

4.5	De school stemt de hoeveelheid tijd voor leren en onderwijzen bij Nederlandse taal en rekenen en wiskunde af op de onderwijsbehoeften van leerlingen	24	64	77	55	66
7.1	De leraren volgen de vorderingen van hun leerlingen systematisch	79	89	89	82	84
7.2	De leraren analyseren de vorderingen van de leerlingen om vast te stellen wat de aanpassingen van het aanbod en/of het onderwijsleerproces moeten zijn voor de groep	42	61	64	41	52
7.3.1	De leraren stemmen de instructie op de verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen	42	64	68	50	65
7.3.2	De leraren stemmen de verwerking af op de verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen	74	83	86		

Begeleiding, onderverdeeld naar toezichtarrangement

nr.	Indicator	zwak 2008 n=19	risico 2008 n=38	basis 2008 n=79	zwak 2005/2006 n=70	risico 2005/2006 n=76
10.1	De school gebruikt een samenhangend systeem van instrumenten en procedures voor het volgen van de prestaties en de ontwikkeling van de leerlingen.	82	94	91	82	95
10.3	De school stelt bij plaatsing voor iedere leerling een ontwikkelingsperspectief vast.	16	11	100	11	16
10.5	De school volgt of de leerling zich ontwikkelt conform het ontwikkelingsperspectief en maakt naar aanleiding hiervan beredeneerde keuzes.	0	6	40	6	16

Zorg, onderverdeeld naar toezichtarrangement

nr.	Indicator	zwak 2008 n=19	risico 2008 n=38	basis 2008 n=79	zwak 2005/2006 n=70	risico 2005/2006 n=76
11.1	De school signaleert vroegtijdig welke leerlingen zorg nodig hebben.	42	80	89	64	92
11.2	Op basis van een analyse van de verzamelde gegevens, bepaalt de school de aard van de zorg voor de zorgleerlingen.	21	53	73	58	81
11.3	De school voert de zorg planmatig uit.	24	81	89	47	69
11.4	De school gaat de effecten van de zorg na.	26	67	83	35	70

Bijlage IV

Ontwikkeling binnen de toezichtarrangementen bij het kwaliteitsonderzoek 2008

In deze tabel is in kaart gebracht welke ontwikkeling de scholen, uitgesplitst naar het eerdere arrangement, in de periode tussen 2005/2006 hebben doorgemaakt. Hier worden de 'oude' en 'nieuwe' termen voor het toezichtarrangement na elkaar gebruikt. Deze tabel is een specificering van tabel 6.3.

Het betreft de volgende groepen:

- het aantal scholen dat in 2008 het basisarrangement of het aangepast arrangement heeft gekregen, uitgesplitst naar de vierdeling van het pko 2005/2006 en verdeeld naar 'zwak' (pko-2 min) en 'risicovol' (pko-2 plus);
- het percentage dat iedere groep vormt van het totaal van de toezichtarrangementen van het kwaliteitsonderzoek 2008;
- het percentage dat iedere groep vormt van ten opzichte van de toezichtarrangementen van het periodiek kwaliteitsonderzoek 2005/2006.

Tabel IV Ontwikkeling binnen de toezichtarrangementen bij het kwaliteitsonderzoek 2008 (in aantallen en percentages)

toezichtarrangementen	aantallen	percentage van het totaal in 2008	percentage ten opzichte van 2005/2006
Pko 2 min wordt pko 4 (BA)	34	24	51
Pko 2 min wordt pko 2 plus (AA plus)	20	14	30
Pko 2 min blijft pko 2 min (AA min)	12	9	18
Pko 2 min wordt zeer zwak (AA zzs)	1	1	1
Subtotaal	67		100
Pko 2 plus wordt pko 4 (BA)	45	32	62
Pko 2 plus blijft pko 2 plus (AA plus)	18	13	25
Pko 2 plus wordt pko 2 min (AA min)	7	5	9
Pko 2 plus wordt zeer zwak (AA zzs)	3	2	4
Subtotaal	73		100
TOTALEN	140	100	

BA=basistoezicht(arrangement)

AA=aangepast toezicht(arrangement)

Bijlage V

Normering kwaliteitsonderzoek 2008

sbo indicatoren 10.3 en 10.5		8 normindicatoren onderwijsleerproces		indicatoren 3.1 en 11.3	toezichtarrangement	toevoeging opbrengsten 12.1
beide voldoende	en	maximaal 2 onvoldoende		niet betrekken bij bepalen ta	pko-4: basis	mits voldoende
		3 of meer onvoldoende		niet betrekken bij bepalen ta	pko-2: aangepast	mits voldoende: risicovol (pko 2 plus)
een van de twee onvoldoende	en	maximaal 2 onvoldoende	waarvan	maximaal 1 van de twee onvoldoende	pko-4 basis:	mits voldoende
				beide onvoldoende	pko-2: aangepast	mits voldoende: risicovol (pko 2 plus)
		3 of meer onvoldoende	niet betrekken bij bepalen ta	pko-2: aangepast	ook indien voldoende: zwak (pko 2 plus)	
beide onvoldoende maar wel in ontwikkeling	en	maximaal 2 onvoldoende	waarvan	maximaal 1 van de twee onvoldoende	pko-2: aangepast	mits voldoende risicovol (pko 2 plus)
				beide onvoldoende	okv	niet van toepassing
		3 of meer onvoldoende	niet betrekken bij bepalen ta	okv	niet van toepassing	
beide onvoldoende en niet in ontwikkeling	en	maximaal 2 onvoldoende	waarvan	maximaal 1 van de twee onvoldoende	pko-2: aangepast	ook indien voldoende: zwak (pko 2 min)
				beide onvoldoende	okv	niet van toepassing
		3 of meer onvoldoende	niet betrekken bij bepalen ta	okv	niet van toepassing	

ta=toezichtarrangement

De normindicatoren zijn voor het onderwijsleerproces:

- (3.1) De aangeboden leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde zijn dekkend voor de kerndoelen;
- (3.4) De leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde worden aan voldoende leerlingen aangeboden tot en met het niveau van leerjaar 8;
- (3.8) De school met een substantieel aantal leerlingen met een leerlinggewicht biedt leerinhouden aan bij Nederlandse taal die passen bij de onderwijsbehoeften van leerlingen met een taalachterstand;
- (6.1) De leraren realiseren een taakgerichte werksfeer;
- (6.3) De leraren leggen duidelijk uit;
- (8.1) De leerlingen zijn actief betrokken bij de onderwijsactiviteiten;
- (10.1) De school gebruikt een samenhangend systeem van instrumenten en procedures voor het volgen van de prestaties en de ontwikkeling van de leerlingen;
- (11.3) De school voert de zorg planmatig uit.

Auteursrecht voorbehouden

Gehele of gedeeltelijke overneming of reproductie van de inhoud van deze uitgave op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteursrechthebbende is verboden, behoudens de beperkingen bij de wet gesteld. Het verbod betreft ook gehele of gedeeltelijke bewerking.

Afdeling Communicatie, Inspectie van het Onderwijs

Blik grafisch ontwerp, Utrecht

Roto Smeets GrafiServices, Utrecht

Inspectierapport 2009-07

April 2009

Verkoopprijs € 8,00

Exemplaren van deze publicatie zijn telefonisch te bestellen bij de Postbus 51 Infolijn.

Postbus 51-nummer 22BR2009B014

ISBN: 978-90-8503-154-3

Telefoonnummer 0800 - 8051 (gratis),

elke werkdag van 8.00-20.00 uur

of via internet op www.postbus51.nl

www.onderwijsinspectie.nl